safejournalists.net

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА Индикатори за степенот на слободата на медиумите и Индекс на безбедноста на новинарите 2024

Автори
Милан Спировски
Верче Тодоровска-Костовска

СОДРЖИНА

За проектот 2
Развој на индикаторите 2
Методолошка белешка 3
Квалитативни индикатори за степенот на слободата
на медиумите и безбедноста на новинарите 4
Индекс на безбедноста на новинарите 5
Листа на кратенки 7

I Вовед 8

II Слободата на медиумите и безбедноста на новинарите во Северна Македонија – Индикатори 10

Правни гаранции и нивно спроведување 10
А.1 Основни гаранции за слободата на медиумите и новинарите и нивната примена во праксата 10
А.2 Независност и ефикасност на регулаторното тело 11
А.3 Независност и автономија на јавниот медиумски сервис 12
А.4 Финансиска поддршка за квалитетно новинарство и медиумски содржини од јавен интерес 14
А.5 Државно рекламирање во приватниот медиумски сектор 14
А.6 Законските одредби поврзани со клеветата и нивната примена не создаваат застрашувачки ефект врз новинарите и медиумите 15
А.7 Другите закони се спроведуваат објективно и им овозможуваат на новинарите и на другите медиумски актери да работат слободно и безбедно 16
А.8 Доверливоста на изворите на новинарите е загарантирана во законодавството и почитувана од властите 17
А.9 Новинарите се слободни да ја извршуваат својата професија и да основаат, да се здружуваат и да учествуваат во своите здруженија 18
А.10 Право на пристап до официјални документи и информации 18

Б. Положба на новинарите во редакциите 20
Б.1 Работната позиција на новинарите е стабилна и заштитена на работното место 20
Б.2 Уредувачка независност во приватните медиуми 21
Б.3 Уредувачка независност во јавниот медиумски сервис 22
Б.4 Уредувачка независност во непрофитниот медиумски сектор 23
Б.5 Слобода на новинарите во процесот на производство на вести 24
Б.6 Економска положба на новинарките 25

В. Безбедноста на новинарите 26
В.1 Новинарите и медиумските актери имаат пристап до непосредни и ефективни заштитни мерки кога се изложени на закани 26
В.2 Новинарите и другите медиумски актери (чии животи или физички интегритет се во реален и непосреден ризик) имаат пристап до специјални механизми за заштита/безбедност 26
В.3 Новинарките имаат пристап до законски мерки и механизми за поддршка кога се соочуваат со родово засновани закани, малтретирање и насилство 27
В.4 Воспоставена е практика на редовна јавна осуда на заканите и нападите врз новинари и медиуми 28
В.5 Полициските власти се сензитивни на прашањето за заштита на новинарите 29
В.6 Специјализираните истражни единици и/или службеници имаат соодветна експертиза за истражување напади и насилство врз новинари 30
В.7 Истрагите за сериозни физички напади врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат ефикасно (независно, темелно и навремено) 30
В.8 Новинарите и другите медиумски актери се ефикасно заштитени од различни форми на малтретирање преку интернет 31
В.9 Истрагите за сите видови напади и насилство врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат транспарентно 32
В.10 Системите за собирање квалитетни статистички податоци се воспоставени од државните органи за да се спречи неказнивоста 32
В.11 Закани и малтретирање што не се однесуваат на физичката безбедност 33
В.12 Закани против животот и физичката безбедност на новинарите 34
В.13 Вистински напади 35
В.14 Закани и напади врз медиуми и новинарски здруженија 36

III Заклучоци и препораки 37

V Индекс на безбедноста на новинарите во Северна Македонија – 2024 42

За проектот

РАЗВОЈ НА ИНДИКАТОРИТЕ

Новинарските здруженија од земјите од Западен Балкан, поддржани од Европската комисија[1], ја основаа платформата Safejournalists.net за заеднички да го следат законодавството и практиката на медиумите во нивните земји и да се ангажираат во унапредувањето на правната и институционалната средина во која работат новинарите и другите медиумски професионалци. Секоја година, врз основа на внимателно дизајнирана методологија[2], партнерите на Safejournalists.net спроведуваат истражување за застапување, кое им дава на новинарските здруженија веродостојни и релевантни податоци, засновани на докази, за главните проблеми и пречки во имплементацијата на стандардите на ЕУ во областа на слободата и безбедноста на медиумите и новинарите во Западен Балкан. Резултатите од истражувањето им даваат содржина на активностите на партнерите, обезбедувајќи им нови докази и примери, кои ги рафинираат и ги зајакнуваат нивните позиции за застапување.

Првата, квалитативна истражувачка алатка – *Индикатори за нивото на слободата на медиумите и безбедноста на новинарите*, за првпат беше развиена во 2016 година и постепено се прилагодуваше со текот на годините. Таа е составена од три групи индикатори: (А) правна заштита, (Б) позиција на новинарите во редакцијата и (В) безбедност на новинарите.

1 Во декември 2022 година, Европската комисија одобри нов тригодишен проектен циклус за платформата Safejournalists.net, кој е продолжение на претходните две фази: проектот Регионална платформа за застапување за медиумски слободи и безбедност на новинарите на Западен Балкан (јануари 2016 – декември 2018) и Safejournalist.net (февруари 2020 – март 2023). Главната цел на проектот е да ја зајакне улогата на националните новинарски здруженија, членки на Платформата Safejournalists.net, да станат ефективни и одговорни независни актери во застапувањето и креирањето релевантни медиумски политики во нивните земји: Независното здружение на новинарите на Србија, Здружението на новинарите на Босна и Херцеговина, Хрватското новинарско друштво, Здружението на новинарите на Косово, Здружението на новинарите на Македонија и Синдикатот на медиумите на Црна Гора. Проектот се финансира од Програмата на ЕУ за поддршка на граѓанското општество и медиумите во Западен Балкан и Турција за 2021-2023 (IPA III).

2 Истражувањето за застапување го дизајнираа и го координираат Снежана Трпевска и Игор Мицевски, истражувачи на Институтот за истражување на општествениот развој РЕСИС од Северна Македонија – www.resis.mk.

Врз основа на оваа алатка за мониторинг, објавени се вкупно седум проценки, последната за 2022 година.

Квантитативната истражувачка алатка – *Индекс на безбедност на новинарите* беше развиена во 2020 година и тестирана во 2021 година. Дизајнирана е да ги „мери“ промените во околината што имаат директно или индиректно влијание врз тоа колку безбедно се чувствуваат новинарите и другите медиумски актери кога ја практикуваат својата професија. Тој е составен од четири групи индикатори: (1) правно и организациско опкружување, (2) превенција, (3) процес и (4) фактичка безбедност. Врз основа на оваа алатка, беа спроведени вкупно три истражувачки циклуси: 2020 (пилот-година), 2021 и 2022 година.

Почнувајќи од 2023 година, Safejournalists.net ќе ги комбинира двете (квалитативна и квантитативна) истражувачки алатки во еден единствен истражувачки проект за застапување – *Индикатори за нивото на слобода на медиумите и Индекс за безбедност на новинарите*. Платформата ја следи состојбата во седум земји: Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Северна Македонија, Црна Гора, Косово[3] и Србија.

МЕТОДОЛОШКА БЕЛЕШКА

Целиот истражувачки процес е поделен во две фази: во првата фаза се собираат податоци за сите квалитативни показатели – и за медиумските слободи и за безбедноста на новинарите, додека во втората фаза, квалитативните показатели за безбедноста на новинарите се конвертираат во квантитативни и се спроведува постапката на бодување и пресметување на Индексот за безбедност на новинарите.

Беа применети низа различни истражувачки методи за собирање и анализа на податоците поврзани со секој квалитативен индикатор:

- преглед на студии, анализи, истражувачки извештаи, документи за политики, стратегии и други документи;
- квалитативна анализа на правни документи;
- пребарување и анализа на информации објавени на веб-страниците на јавните институции и други организации и тела;
- пребарување и анализа на соопштенија за медиуми, објави и други информации произведени од професионални организации;
- секундарни податоци собрани од новинарските здруженија;

3 Ова име е без прејудицирање на статусот и е во согласност со Резолуцијата 1244 на Советот за безбедност на Обединетите нации и мислењето на Меѓународниот суд на правдата за Декларацијата и независноста на Косово.

- длабински интервјуа со експерти, новинари, креатори на политики итн.;
- Фокус групи со новинари и
- анкета со новинари (во некои од земјите).

На национално ниво, истражувањето за застапување го спроведуваат национални истражувачи, кои ги собираат податоците и ги изготвуваат наративните извештаи, кои потоа ги прегледуваат локални медиумски и правни експерти и главниот истражувач. Во Република Северна Македонија, Здружението на новинарите на Македонија (ЗНМ) го номинираше Милан Спировски за национален истражувач.

КВАЛИТАТИВНИ ИНДИКАТОРИ ЗА СТЕПЕНОТ НА СЛОБОДАТА НА МЕДИУМИТЕ И БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРИТЕ

Во следната табела се претставени сите квалитативни показатели за нивото на слободата на медиумите и безбедноста на новинарите, поделени во три области. Овие квалитативни показатели се претставени во описна или наративна форма. Индикаторите што се користат во концептуалната рамка за Индексот на безбедност на новинарите на табелата се означени со сива боја.

Преглед на сите квалитативни показатели (показатели за нивото на слобода на медиумите и безбедноста на новинарите)

А. Правни гаранции и нивно спроведување	Б. Положба на новинарите во редакциите	В. Безбедност на новинарите
А.1 Основни гаранции за слободата на медиумите и новинарите и нивната примена во праксата	Б.1 Работната позиција на новинарите е стабилна и заштитена на работното место	В.1 Новинарите и медиумските актери имаат пристап до непосредни и ефективни заштитни мерки кога се изложени на закани
А.2 Независност и ефикасност на регулаторното тело	Б.2 Уредувачка независност во приватните медиуми	В.2 Новинарите и другите медиумски актери (чии животи или физички интегритет се во реален и непосреден ризик) имаат пристап до специјални механизми за заштита/безбедност
А.3 Независност и автономија на јавниот медиумски сервис	Б.3 Уредувачка независност во јавниот медиумски сервис	В.3 Новинарките имаат пристап до законски мерки и механизми за поддршка кога се соочуваат со родово засновани закани, малтретирање и насилство
А.4 Финансиска поддршка за квалитетно новинарство и медиумски содржини од јавен интерес	Б.4 Уредувачка независност во непрофитниот медиумски сектор	В.4 Воспоставена е практика на редовна јавна осуда на заканите и нападите врз новинарите и медиумите
А.5 Државно рекламирање во приватниот медиумски сектор	Б.5 Слобода на новинарите во процесот на производство на вести	В.5 Полициските власти се сензитивни на прашањето за заштита на новинарите
А.6 Законските одредби поврзани со клеветата и нивната примена не создаваат застрашувачки ефект врз новинарите и медиумите	Б.6 Економска положба на новинарките	В.6 Специјализираните истражни единици и/или службеници имаат соодветна експертиза за истражување напади и насилство врз новинари

А. Правни гаранции и нивно спроведување	Б. Положба на новинарите во редакциите	В. Безбедност на новинарите
А.7 Другите закони се спроведуваат објективно и им овозможуваат на новинарите и на другите медиумски актери да работат слободно и безбедно		В.7 Истрагите за сериозни физички напади врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат ефикасно (независно, темелно и навремено)
А.8 Доверливоста на изворите на новинарите е загарантирана во законодавството и почитувана од властите		В.8 Новинарите и другите медиумски актери се ефикасно заштитени од различни форми на малтретирање преку интернет
А.9 Новинарите се слободни да ја извршуваат својата професија и да основаат, да се здружуваат и да учествуваат во своите здруженија		В.9 Истрагите за сите видови напади и насилство врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат транспарентно
А.10 Право на пристап до официјални документи и информации		В.10 Системите за собирање квалитетни статистички податоци се воспоставени од државните органи за да се спречи неказнивоста
		В.11 Закани и малтретирање што не се однесуваат на физичката безбедност
		В.12 Закани против животот и физичката безбедност на новинарите
		В.13 Вистински напади
		В.14 Закани и напади врз медиумите и новинарските здруженија

ИНДЕКС НА БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРИТЕ

Земајќи ги предвид стандардите и препораките воспоставени од Советот на Европа и од други меѓународни организации, концептот на „безбедност на новинарите"[4] беше операционализиран, имајќи ги предвид следниве четири димензии:

I. **Правно и организациско опкружување** – постоење и имплементација на законски заштитни мерки релевантни за безбедноста на новинарите.

II. **Превенција** – постоење и спроведување низа превентивни мерки, кои имаат директен ефект врз заштитата и безбедноста на новинарите.

III. **Процес** – однесувањето на државните институции и јавните функционери кон новинарите и ефикасноста на казнениот и граѓанскиот правосуден систем во однос на истрагите на закани и акти на насилство врз новинарите.

IV. **Вистинска безбедност** – инциденти и случаи на различни форми на закани и акти на насилство врз новинари и медиуми.

Во табелата подолу се претставени четирите димензии и показателите што го сочинуваат теоретскиот модел

4 Истражувачите на Институтот РЕСИС (www.resis.mk), Снежана Трпевска, Игор Мицевски и Љубинка Поповска-Тошева ја развија концептуалната и методолошката рамка за Индексот и моделот на негово оценување, пондерирање и пресметување.

на концептот „безбедност на новинарите“. Податоците за сите овие показатели беа собрани во првата фаза од истражувањето, а во втората фаза, врз основа на собраните докази од истражувањето, девет членови на Советодавниот панел[5] од секоја земја ја оценија состојбата и доделија бодови за секој од 19-те показатели:

Преглед на индикатори поврзани со Индексот за безбедност на новинарите

I. Правно и организациско опкружување	II. Превенција	III. Процес	IV. Вистинска безбедност
1.1 Законските одредби поврзани со клеветата и нивната примена не создаваат застрашувачки ефект врз новинарите и медиумите	2.1 Новинарите и медиумските актери имаат пристап до непосредни и ефективни заштитни мерки кога се изложени на закани	3.1 Специјализираните истражни единици и/или службеници имаат соодветна експертиза за истражување нападi и насилство врз новинари	4.1 Закани и малтретирање што не се однесуваат на физичката безбедност
1.2 Доверливоста на изворите на новинарите е загарантирана во законодавството и почитувана од властите	2.2 Новинарите и другите медиумски актери (чии животи или физички интегритет се во реален и непосреден ризик) имаат пристап до специјални механизми за заштита/безбедност	3.2 Истрагите за сериозни физички напади врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат ефикасно (независно, темелно и навремено)	4.2 Закани против животот и физичката безбедност на новинарите
1.3 Другите закони се спроведуваат објективно и им овозможуваат на новинарите и на другите медиумски актери да работат слободно и безбедно	2.3 Новинарките имаат пристап до законски мерки и механизми за поддршка кога се соочуваат со родово засновани закани, малтретирање и насилство	3.3 Новинарите и другите медиумски актери се ефикасно заштитени од различни форми на малтретирање преку интернет	4.3 Вистински напади
1.4 Новинарите се слободни да ја извршуваат својата професија и да основаат, да се здружуваат и да учествуваат во своите здруженија	2.4 Воспоставена е практика на редовна јавна осуда на заканите и нападите врз новинарите и медиумите	3.4 Истрагите за сите видови напади и насилство врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат транспарентно	4.4 Закани и напади врз медиуми и новинарски здруженија
1.5 Работната позиција на новинарите е стабилна и заштитена на работното место	2.5 Полициските власти се сензитивни на прашањето за заштита на новинарите	3.5 Системите за собирање квалитетни статистички податоци се воспоставени од државните органи за да се спречи неказнивоста	

Забелешка: Во овој извештај, машката јазична форма се користи како родово неутрална и се однесува на поединци од женски, машки или од друг род. Повеќекратни ознаки не се употребуваат заради подобра читливост на извештајот.

5 Членови на Советодавниот панел во Северна Македонија беа: Дејан Ѓорѓиевски, Зоран Јованоски, Ивана Крстеска-Јаневска, Игор Стојанов, Мирослава Симоновска, Рита Бехадини, Соња Рилковска, Тамара Дичоска и Џумадије Ибраими.

— ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

АВМУ – Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги

ДИК – Државна изборна комисија

МРТВ – Македонска радио-телевизија

ЗНМ – Здружение на новинарите на Македонија

ЗГОНК – Закон за граѓанска одговорност за навреда и клевета

ИРЛ – Истражувачка репортерска лабораторија

МИОА – Министерство за информатичко општество и администрација

МДТ – Министерство за дигитална трансформација

МИМ – Македонски институт за медиуми

МИА – Медиумска информативна агенција

РСМ – Република Северна Македонија

ССНМ – Самостоен синдикат на новинари и медиумски работници

СЕММ – Совет за етика во медиумите на Македонија

I Вовед

Основни информации за земјата: Република Северна Македонија е парламентарна демократија, во која, по секои избори, власта се формира преку политичка симбиоза меѓу најуспешните партии од македонскиот и од албанскиот блок. Мултиетничкиот состав на државата додава слоевитост на општествено-политичкиот пејзаж, што се рефлектира и врз медиумската сфера. Според пописот[6] на населението и домаќинствата од 2021 година, земјата брои 1.836.713 жители. Етничката мапа открива дека 58,44 проценти се Македонци, 24,30 проценти Албанци, 3,86 проценти Турци, 2,53 проценти Роми, 0,47 проценти Власи, 1,30 проценти Срби, 0,87 проценти Бошњаци, а останатиот дел припаѓа на помали заедници. Верската разноликост, пак, се одразува во фактот што 46,14 проценти се православни, 32,17 проценти муслимани, 0,37 проценти католици, а мал процент се изјасниле како агностици или припадници на други верски групи и заедници.

Политички контекст: земјата и натаму чекори низ сложените лавиринти на демократскиот развој и евроатлантските интеграции. 2024 година беше полна со предизвици за политичките партии во Северна Македонија. Самите парламентарни избори беа доволно силен надворешен потрес што доведе до разни внатрешни преструктурирања на политичките партии. Во земјава, власта ја презеде опозициската ВМРО-ДПМНЕ во коалиција со албанската политичката коалиција ВЛЕН. Политичката сцена беше нестабилна поради зголемената поделба меѓу власта и опозицијата, а важни прашања, како европската интеграција и односите со соседите, ја засилија таа нестабилност. Овие тензии оставија трага и врз медиумскиот пејзаж, каде што зачестија обвинувањата за политички притисоци врз уредувачките политики и селективното известување. Како земја-кандидат за членство

6 Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, Попис на населението во 2021 година

во Европската Унија, С. Македонија останува под лупата на мониторингот за владеењето на правото, слободата на медиумите и почитувањето на човековите права.

Економска состојба: економската слика во 2024 година беше испреплетена со глобални предизвици и домашни економски турбуленции. Инфлацијата и енергетската криза силно ја разнишаа општата економска стабилност, а последици се почувствуваа и во медиумскиот сектор. Многу медиуми се соочија со финансиски предизвици, што резултираше со дополнителен пад на социо-економскиот статус на новинарите и кратење на буџетите за истражувачко новинарство и квалитетно известување. Рекламниот пазар остана тесен, а значителен дел од огласувачките средства се пренасочија кон дигиталните платформи, дополнително намалувајќи ги приходите на традиционалните медиуми. Оваа економска нестабилност отвори простор за зголемена зависност на медиумите од политички и од корпоративни интереси, ставајќи ја на тест нивната уредувачка независност.

Регулаторно опкружување: во 2024 година, медиумскиот сектор во С. Македонија остана под силен економски и институционален притисок, со потенцијално зголемена зависност од политички субвенции, што и понатаму ја загрозува уредничката независност. Регулаторната рамка, предводена од АВМУ, продолжи да трпи од недостиг од функционална независност, а јавниот сервис МРТВ, како и во случајот на АВМУ, остана со претходниот состав на менаџмент, иако мандатот на членовите на управните тела на овие две институции со години е истечен. И покрај направените извесни законодавни интервенции, во делот на укинување на мораториумот за државно рекламирање за враќање на праксата за државни кампањи во приватните медиуми и техничкото ажурирање на Законот за медиуми во делот на глобите, сепак суштинските реформи на медиумските закони изостана. Европската комисија, во својот извештај[7] повторно предупреди на бавниот напредок во медиумскиот плурализам, нагласувајќи ја потребата од итни реформи за да се обезбеди слободна и независна медиумска сцена.

7 Извештај за владеењето на правото на Европската комисија за 2024 година, Поглавје за Северна Македонија

II Слободата на медиумите и безбедноста на новинарите во Северна Македонија – Индикатори

ПРАВНИ ГАРАНЦИИ И НИВНО СПРОВЕДУВАЊЕ

— А.1 ОСНОВНИ ГАРАНЦИИ ЗА СЛОБОДАТА НА МЕДИУМИТЕ И НОВИНАРИТЕ И НИВНАТА ПРИМЕНА ВО ПРАКСАТА

Основните гаранции за слободата на изразување и независноста на медиумите, освен во Уставот на С. Македонија, се вградени во медиумските и во неколку други закони[8]. Сите овие закони го опфаќаат и правото на пристап до интернет, односно не постои посебна регулатива со која се регулира само интернетот.

Правото на слобода на изразување, вклучително и во интернет-просторот, слободно се користи од страна на граѓаните, новинарите, медиумските и другите организации. Во 2024 година немаше ниту еден регистриран или документиран случај, владата или друг државен орган да се обиде да блокира или да филтрира интернет-содржина. Потврда за овие оценки е и тоа што во 2024 година, земјата бележи раст на скалата на Индексот на Репортери без граници,[9] од вкупно 180 земји беше рангирана на 36-то место, што е за 21 места повисоко од 2022 година. Во извештајот се вели дека целокупната средина е поволна за слободата на медиумите и дозволува критичко известување, иако транспарентноста на институциите е прилично слаба. Сепак, продолжува тенденцијата, владините функционери да искажуваат негативни и навредливи ставови кон новинарите.

Реформите во медиумскиот сектор, иако одамна препознаени како потреба, почнаа во 2023 година. Проектот *„Усогласување на националното медиумско законодавство со правото на ЕУ*

8 Овие гаранции се вградени во Законот за медиуми, Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер, Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета и во други закони.
9 Годишен Индекс на Репортери без граници - Република Северна Македонија 2024.

и медиумските стандарди“ поддржан од ЕУ, во првата фаза беше фокусиран на хармонизација со Директивата за аудиовизуелни услуги од 2018 година, а во втората фаза на сеопфатна реформа на медиумските закони. Беа изготвени повеќе анализи и предлози, но процесот беше прекинат поради претстојните избори, како и поради одлуката на власта да даде приоритет на парцијално решение што се однесуваше на враќањето на можноста за „државно“ (или владино) рекламирање во радиодифузните медиуми. Од новото Министерство за дигитална трансформација (МДТ) формирано по изборите одржани во мај 2024 година, како надлежна институција за изготвување на медиумските закони, се очекуваше да го продолжи почнатиот процес на сеопфатни медиумски реформи, но ова Министерство, во втората половина на годината, почна парцијални измени само на Законот на медиуми, со цел во законот да се внесат онлајн-порталите. До крајот на 2024 година, измените не беа поднесени на усвојување до Собранието и оваа законска иницијатива се пролонгираше за следната година.

За основање печатен или онлајн-медиум во земјава не постојат лиценци или други строги барања. Печатените медиуми се предмет на минимална регулација со одредбите на Законот за медиуми, во поглед на основните обврски за јавност во работењето, заштитата на изворите на информации, заштитата на малолетниците, забраната за говор на омраза и повикување на насилство и неколку други обврски поврзани со внатрешната организација и потребните акти. Онлајн-медиумите, за кои важат општите закони, како што е Кривичниот закон, ЗГОНК и други, воопшто не се опфатени со медиумската легислатива, односно нивните содржини се предмет на саморегулација.

— А.2 НЕЗАВИСНОСТ И ЕФИКАСНОСТ НА РЕГУЛАТОРНОТО ТЕЛО

Мандатот на постојните членови на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ) веќе одамна е истечен, од 2018 година и тогаш беше предвиден мандат од седум години, по двата неуспешни конкурси во минатите години за избор на нови членови. Во 2024 година беше распишан трет јавен конкурс за избор на членови на Советот на АВМУ. Јавната расправа во Собранието на РСМ се одвиваше во атмосфера на ограничена транспарентност, бидејќи претставниците на граѓанскиот сектор немаа можност да им поставуваат прашања на кандидатите за членови на Советот на АВМУ, ниту да учествуваат во постапката на нивно оценување и предлагање. Комисијата за избор и именувања предложи листа на кандидати – од кои некои се поврзани со владејачките партии[10] – без да презентира јасни и објективни критериуми за избор. Гласањето за новите членови на Советот на АВМУ, до крајот на 2024 година, сè уште не беше ставено на дневен ред во Собранието

10 Сложна партиска игра за новиот состав на Агенцијата за медиуми, Призма, 30.1.2025 година

поради недостиг од политички консензус меѓу владејачките партии. Тоа укажува на продолжени обиди за политичко влијание врз работата на регулаторот.

Во текот на изминатата година не беше забележано дека АВМУ носела политички пристрасни одлуки или дека дејствува нефер и дискриминаторски кон медиумите врз кои врши надзор. Според информациите достапни на официјалната веб-страница на АВМУ, во 2024 година, врз основа на спроведениот мониторинг, АВМУ изрекла повеќе јавни опомени на радиодифузери и на издавачи на печатени медиуми за различни прекршувања на законските обврски. При доделувањето дозволи и примената на релевантните подзаконски прописи во аудиовизуелната област, регулаторот постапувал на фер и неутрален начин. Сепак, со измените на членот 79 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, усвоени во февруари 2024 година,[11] се поткопува независноста на регулаторното тело, бидејќи му се одзема надлежноста да одлучува за обновувањето на дозволите врз основа на придонесот на радиодифузерот кон разновидноста на програмата и медиумскиот плурализам во целина.[12] АВМУ продолжи да ги извршува своите регулаторни задачи, но со извесни предизвици поврзани со политичкото влијание и законодавните промени.

— А.3 НЕЗАВИСНОСТ И АВТОНОМИЈА НА ЈАВНИОТ МЕДИУМСКИ СЕРВИС

Автономијата и независноста на јавниот медиумски сервис, Македонската радио-телевизија (МРТВ), се делумно гарантирани со Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (ЗААМУ). Законот содржи општа одредба, која ја гарантира независноста на МРТВ од државата и од други правни лица и органи, но оваа гаранција е недоволна. Нема експлицитна одредба за тоа дека информативните редакции на МРТВ се независни и автономни при создавањето на програмата, иако членот 61 го гарантира правото на уредниците и новинарите на независност. Според членот 104, новинарите, уредниците и другите вработени вклучени во програмската продукција не се сметаат за јавни службеници, што значи дека нивното вработување, работа и напредок во кариерата не подлежат на одредбите од Законот за вработените во јавниот сектор. Сепак, во минатото, МРТВ бараше одобрение од три министерства, вклучувајќи го Министерството за информатичко општество и администрација, Министерството за труд и социјална политика и Министерството за финансии, за овие прашања, што создаваше притисок врз работата на новинарите и уредниците и ја доведуваше

11 Закон за изменување и дополнување на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, (Службен весник на РСМ бр.55/2024).
12 Не само што е избришан овој критериум од членот 79, туку е внесена апсурдна одредба, со која се имплицира дека радиодифузерите смеат да емитуваат говор на омраза, да повикуваат на уривање на уставниот поредок, да ја загрозуваат националната безбедност, да емитуваат содржини штетни за развојот на малолетниците и други штетни содржини. Имено, според новиот член 79, регулаторот не може да одбие да ја продолжи дозволата, освен ако радиодифузерот сторил вакви сериозни прекршувања, и тоа најмалку трипати во текот на времетраењето на дозволата.

во прашање нивната уредувачка независност. За да се постигне целосна институционална автономија на МРТВ, потребни се дополнителни измени и во други закони[13].

Клучно за автономијата на јавниот сервис е неговото стабилно и независно финансирање. Со измените на членот 105 од ЗААМУ, усвоени во јули 2023 година, средствата за работењето и развојот на МРТ се обезбедуваат од Буџетот, во висина од 1 отсто од реализираните даночни приходи утврдени во последната завршна сметка на Буџетот[14]. Овој 1 отсто не е само наменет за МРТВ, дел од овие средства одат за Македонската радиодифузија и за АВМУ. Иако овие законски измени гарантираат постабилно финансирање, постојат потенцијални недостатоци. МРТВ нема повеќегодишна финансиска проекција во својот стратешки план[15], што значи дека капиталните инвестиции не се планираат за повеќе од една година. Дополнителните средства за технолошки развој можат, но не мора да бидат издвоени од Буџетот, што остава простор за арбитрарно влијание од страна на владата. Постои ризик, новата рамка да не се применува, што се случи во 2023 година, кога владата не ја примени новата усвоена формула. Во 2023 година, наместо законски планираните 18,5 милиони евра, биле префрлени само 10,9 милиони евра, што резултирало со долг од над 2 милиони евра за МРТВ. Во 2024 година, вкупните даночни приходи беа реализирани на ниво од 177,9 милијарди денари, што е 99,2 отсто од планираното и за 12,8 отсто повисоки споредено со 2023 година. Согласно законската формула, МРТ требаше да добие околу 1,78 милијарди денари (приближно 28,9 милиони евра).[16] Потребни се дополнителни информации од надлежните институции за да се утврди дали финансирањето на МРТ во 2024 година било во согласност со законските одредби.

Назначувањето нови членови на Програмскиот совет на МРТВ од страна на Собранието не се случи ниту во 2024 година поради отсуство на политички консензус меѓу главните политички партии. Законот предвидува дека за овие назначувања е потребно двотретинско мнозинство, но во актуелниот политички контекст не беше можно да се собере вакво мнозинство и изборот на ова клучно тело на МРТ е во застој.

13 Сите овие прашања се детално разработени во анализата со наслов „Преглед на законската рамка на јавниот радиодифузен сервис МРТ во однос на улогата, надлежноста, независноста и финансирањето, од аспект на правото на ЕУ и европските медиумски стандарди и практика". Оваа анализа беше доставена до надлежното Министерство за информатичко општество и администрација кон крајот на 2023 година, од експертскиот тим ангажиран на проектот „ЕУ за слободата на изразување: усогласување на националното законодавство за медиуми со правото на ЕУ и европските медиумски стандарди".

14 Средствата се распоредуваат на следниов начин: 80 проценти за МРТ за покривање на трошоците за создавање и емитување на програмите и за техничко-технолошки развој, 15 проценти за ЈП „Македонска радиодифузија" за одржување, употреба и развој на јавната радиодифузна мрежа и 5 проценти за Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги.

15 Македонска радио-телевизија, „Петгодишна стратегија за развој на МРТВ", Скопје, 2021.

16 Соопштение на Владата на РСМ од 13.1.2025 година.

— А.4 ФИНАНСИСКА ПОДДРШКА ЗА КВАЛИТЕТНО НОВИНАРСТВО И МЕДИУМСКИ СОДРЖИНИ ОД ЈАВЕН ИНТЕРЕС

Во 2024 година, владата повторно објави јавен повик[17] за поддршка на печатењето и дистрибуцијата на печатените медиуми од општ и информативен карактер. Средствата за оваа поддршка изнесуваа 10 милиони денари, што е приближно исто со износите од претходните години. Комисијата за распределба на средствата беше составена од претставници на релевантни институции, како и по еден претставник од Асоцијацијата за заштита на националните печатени медиуми и од Здружението на новинарите на Македонија (ЗНМ). Од вкупната сума, 2 милиони денари беа наменети за печатени медиуми на локално ниво, додека 8 милиони денари за национални печатени медиуми. ЗНМ оцени дека процесот на распределба на средствата беше правичен, транспарентен и недискриминаторен.

Во земјава сè уште не постои Фонд за плурализам, за поддршка на продукцијата на медиумски содржини од јавен интерес, иако има иницијативи за негово воспоставување. Во рамките на проектот за медиумски реформи, поддржан од Европската Унија во 2023 година, беше изготвен нацрт за нов Закон за медиуми, кој вклучува одредби за создавање таков фонд. Покрај овој предлог-закон, ЗНМ објави извештај[18] со посебен фокус на фондот за плурализам на медиумски содржини. Дополнително, во Извештајот[19] од Мисијата за проценка на состојбата со слободата на медиумите се нудат конкретни решенија применливи во националниот контекст.

Покрај радио и телевизиските програми на јазиците на етничките заедници, во рамките на јавниот радиодифузен сервис, не постојат други механизми за финансирање на медиумите на јазиците на различните етнички заедници. Овие медиуми не се атрактивни за огласувачите и со години се соочуваат со финансиски тешкотии. Недостигот од соодветна медиумска политика за решавање на овој проблем се одразува врз вкупната плуралистичка слика на медиумскиот сектор во С. Македонија.

— А.5 ДРЖАВНО РЕКЛАМИРАЊЕ ВО ПРИВАТНИОТ МЕДИУМСКИ СЕКТОР

Во февруари 2024 година, Собранието на РСМ ги изгласа измените на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, со кои се укина забраната за државно рекламирање на приватните телевизии и радија.[20] Определен е и износот што државата може да го издвојува за оваа намена: „0,1 отсто од државниот буџет од даночните приходи утврдени во последната донесена завршна

17 Јавен повик за поддршка за печатење и дистрибуција на печатените медиуми за 2024 година.
18 Здружение на новинарите на Македонија, „Правата на новинарите, слободата на изразување и независноста на медиумите во Северна Македонија - Метадата извештај за 2023 година“, Скопје, 2024.
19 Здружение на новинарите на Македонија, „Слободата на медиумите во Северна Македонија: Напредок на стаклени нозе“. Извештај од Мисијата за проценка на состојбата со слободата на медиумите, Скопје 2024.
20 Маглешов, Васко, „Собранието ги врати државните реклами во приватните медиуми“, Призма, 29 февруари 2024.

сметка на Буџетот“. Дополнително, општините се обврзани да спроведат до четири медиумски кампањи годишно, финансирани со 0,5 отсто од нивните годишни даночни приходи. Од предвидените средства, 40 отсто ќе можат да ги користат националните телевизии, 40 отсто кабелските и сателитски телевизии, 15 отсто регионалните и локални телевизии, и 5 отсто радијата. Обврска за емитување кампањи ќе имаат и државата, и општините. Новото законско решение со кое се враќа праксата на државно рекламирање во приватните аудиовизуелни медиуми, до објавувањето на овој извештај, сè уште не беше применето во пракса и тоа допрва ќе биде предмет на опсервација. Новинарските здруженија и повеќе експерти од областа на медиумската политика беа целосно против укинување на забраната за државно рекламирање затоа што „се создава комплексен финансиски механизам на ‘легализиран’ одлив на јавни пари кон сите приватни аудиовизуелни медиуми, што на крајот ги доведува во позиција на директна зависност од властите на централно и на локално ниво.“[21] За ова законско решение реагираше и Здружението на приватни онлајн-медиуми бидејќи во целост ги исклучува онлајн-медиумите. Претходната одредба на членот 102 од ЗААМУ го забрануваше планирањето на финансирањето приватни медиуми со државни средства. За потребите на овој извештај, ЗНМ достави писмено барање до Кабинетот на вицепремиерот за антикорупција и добро владеење, со кое побара информации за тоа дали државните институции редовно ги објавуваат податоците за доделените суми на различни медиуми во земјава за 2024 година, но до објавувањето на овој извештај не е доставен одговор.

— А.6 ЗАКОНСКИТЕ ОДРЕДБИ ПОВРЗАНИ СО КЛЕВЕТАТА И НИВНАТА ПРИМЕНА НЕ СОЗДАВААТ ЗАСТРАШУВАЧКИ ЕФЕКТ ВРЗ НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМИТЕ

Во 2024 година, ефектите од измените на Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета, усвоени во ноември 2022 година, станаа поевидентни. Целта на овие измени – да се намалат предвидените износи за нематеријална штета што може да ги досуди судот за да не влијаат негативно врз слободното и критичко новинарство – се покажа дека е оправдана. Законот ја гарантира слободата на изразување, а ограничувањата се во согласност со член 10 од Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи и практиката на Европскиот суд за човекови права. Според податоците од Основниот граѓански суд Скопје, во 2024 година, бројот на тужби за клевета и навреда против новинари и/или медиуми се намали на 15. Тоа е значително подобрување во споредба со претходните години и укажува на позитивен тренд во заштитата на новинарската слобода.

21 Мислење на експертите ангажирани на проектот „ЕУ за слободата на изразување: усогласување на националното законодавство за медиуми со правото на ЕУ и европските медиумски стандарди“, во врска со дополнителните измени на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги доставени на 2 ноември 2023 година. Мислењето е доставено до Министерството за информатичко општество и јавна администрација на 6 ноември 2023 година.

Во септември 2024 година, Основниот граѓански суд Скопје донесе пресуда во корист на новинарката Душица Мрѓа, која беше нападната за време на извршувањето на работните обврски на 27 април 2017 година во Собранието на РСМ. Со тоа, случајот со Душица Мрѓа доби конечна разрешница, што има позитивен ефект врз целиот контекст во кој работат новинарите во земјава. Во пресудата стои дека државата се задолжува да ја обесштети новинарката со надомест за нематеријална штета поради претрпен страв и поради повреда на нејзиното право на слобода на изразување. Иако земјава во 2024 година беше рангирана многу високо според слободата на медиумите, односно на 36-то од 180 места, казните за клевета и навреда беа драстично намалени и беше назначен специјален јавен обвинител за правата на новинарите, сепак новинарите и медиумските работници се сомневаат дека позитивниот тренд нема да продолжи. Причината за ваквите стравувања сè уште е пресудата за клевета изречена во 2023 година кон редакцијата на ИРЛ во спорот со бизнисменот Кочо Анѓушев, во која на редакцијата на ИРЛ ѝ се оспорува статусот на медиум, и се вели дека новинарите на ИРЛ се „таканаречени новинари“, дека нивната работа не може да биде јавна и дека државните институции треба да ја преиспитаат нивната работа[22]. Но, важно е да се додаде и дека, по поднесената претставка од ЗНМ[23], во октомври 2024 година, на судијката што ја донесе оваа пресуда ѝ беше изречен јавен укор од Судскиот совет на РСМ[24]. Поради овој случај, меѓу критичките новинари преовладува мислењето дека притисоците во минативе години повеќе доаѓаа од бизнис-елитата отколку од политичките моќници.

— А.7 ДРУГИТЕ ЗАКОНИ СЕ СПРОВЕДУВААТ ОБЈЕКТИВНО И ИМ ОВОЗМОЖУВААТ НА НОВИНАРИТЕ И НА ДРУГИТЕ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ ДА РАБОТАТ СЛОБОДНО И БЕЗБЕДНО

Во земјава не постои ефикасна законска заштита од т.н. стратешки тужби против јавно учество (SLAPP) тужби, кои имаат за цел да се изврши притисок врз критичките медиуми или новинари, преку нивно финансиско исцрпување. Тоа, сепак, не значи дека тужените во ваквите процеси се оставени без заштита, туку своите права, односно заштитата ја остваруваат во рамките на постојното позитивно право. Овие предмети, од која било природа и да се, гравитираат околу неколку процесни и материјални закони, како на пример Законот за парнична постапка (ЗПП), Законот за облигациони односи (ЗОО) и Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета (ЗГОНК)[25]. Од аспект на посебни заштитни механизми од процесен карактер, во ЗГОНК нема посебни одредби, освен генералните одредби, кои се однесуваат на поведувањето постапка.

---

22 Јовановска, Слободанка. „Вистината или бизнис-интересите: Кој сака да ги замолчи новинарите со SLAPP тужбите?“, ЗНМ, 27.12.2024.
23 ЗНМ: Претставка до Судски совет за судијата Спировска-Панева за неправедно исклучување на јавност од рочиште, 19.10.2023.
24 Судскиот совет одлучи по претставката на ЗНМ: јавен укор за судијата Спировска Панева, 22.10.2024.
25 Жарко Алексов и Жарко Хаџи-Зафиров, „АНАЛИЗА - Како до поефективна заштита од стратешки тужби против учеството на јавноста (SLAPP)?“, Здружение на новинарите на Македонија, Скопје 2024.

Во 2024 година беше забележан зголемен притисок врз дел од истражувачките новинари од страна на бизнис-елитата, кој се манифестираше преку зголемен број стратешки тужби против јавно учество (SLAPP). Според статистиката на ЗНМ за последните четири години, постои јасен тренд на зголемена употреба на SLAPP тужбите како средство за заплашување и притисок врз истражувачкото новинарство: во 2021 година беа евидентирани 4 случаи на SLAPP тужби насочени против новинари од различни медиуми, поднесени од поранешни функционери и претставници на политички партии; во 2022 година беа евидентирани 5 тужби, сите насочени против еден медиум, кој објави серија истражувачки стории поврзани со здравствени и бизнис-теми. Подносители на тужбите беа претставници на странски и домашни компании, како и приватна здравствена институција. Во 2023 година продолжија судските постапки по претходно поднесените тужби, а некои од нив беа проследени со обвинителски активности и рочишта. Во 2024 година беа регистрирани 8 нови SLAPP тужби/кривични пријави, поднесени од институции, бизнис-субјекти, верски заедници и претставници на политички партии против новинари, медиуми и уредници поради објавени содржини од јавен интерес.

Во 2024 година не беа забележани примери на арбитрарна или дискриминаторна примена на други закони со цел да се ограничи слободата на новинарската работа или медиумите да се оптоварат со трошоци за застапување.

— А.8 ДОВЕРЛИВОСТА НА ИЗВОРИТЕ НА НОВИНАРИТЕ Е ЗАГАРАНТИРАНА ВО ЗАКОНОДАВСТВОТО И ПОЧИТУВАНА ОД ВЛАСТИТЕ

Заштитата на новинарскиот извор е загарантирана и детално уредена во Уставот на РСМ и во неколку закони: Законот за медиуми, Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета, Кривичниот законик и Законот за заштита на укажувачите. Во текот на 2024 година, одредбите од овие закони се почитуваа, односно ЗНМ немаше забележано случаи на новинарите да им се ограничува правото на заштита на изворите.

Во текот на 2024 година, ЗНМ немаше регистрирано ниту пријави за притисоци врз новинарите да ги откријат нивните доверливи извори, а новинарите што работат на истражувачки текстови се чувствуваа слободни во контактирањето со изворите. Сепак, бројот на поединци што пријавуваат случаи на корупција до надлежните органи и до новинарите е сè уште мал, иако Законот за заштита на укажувачите им ги гарантира правата на укажувачите и го уредува заштитеното пријавување. Во таа смисла, новинарските извори се охрабрени и институционално се подобро заштитени, но поради притисоци и страв за работното место, луѓето ретко се осмелуваат да го користат овој механизам.

— А.9 НОВИНАРИТЕ СЕ СЛОБОДНИ ДА ЈА ИЗВРШУВААТ СВОЈАТА ПРОФЕСИЈА И ДА ОСНОВААТ, ДА СЕ ЗДРУЖУВААТ И ДА УЧЕСТВУВААТ ВО СВОИТЕ ЗДРУЖЕНИЈА

Новинарската професија не подлежи на лиценцирање, а немало ниту обиди на државата за воведување какви било услови за некој да може да работи како новинар. Одредбите од Законот за медиуми се веќе застарени, особено во поглед на ограничувачката дефиниција на поимот новинар[26]. Новинарите се слободни да се организираат во свои здруженија. Во текот на 2024 година немаше никакви пречки, ниту забележителни политички притисоци врз новинарските здруженија. ЗНМ е водечко новинарско здружение, кое работи уште од 1946 година и е членка на Меѓународната федерација на новинари и на Европската федерација на новинари. ЗНМ е членска организација. На крајот од 2024 година, Здружението на новинарите на Македонија (ЗНМ) имаше регистрирано 433 активни членови. Членарината се плаќа на двегодишна основа. Активно работат и две други членски организации: Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници (ССНМ) и Советот за етика во медиумите (СЕММ).

— А.10 ПРАВО НА ПРИСТАП ДО ОФИЦИЈАЛНИ ДОКУМЕНТИ И ИНФОРМАЦИИ

Заклучно со декември 2024 година, до Агенцијата за заштита на слободен пристап до информации од јавен карактер имало поднесено 354 жалби од баратели на информации, од кои 36 биле од новинари. Овој податок потврдува дека одредбите од овој Закон помалку биле користени од новинари и од медиумски работници споредбено со минатата година, кога од 454 жалби, 37 биле од новинари. Сепак, новинарите што се занимаваат со истражувачко новинарство нагласуваат дека, за разлика од порано, службениците на Агенцијата покажуваат многу поголемо разбирање и им нудат помош на новинарите при користењето на Законот. Со измените на Законот од мај 2019 година, се намалија роковите за одговор на институциите на барањата за пристап до информации, што беше особено важно за новинарите. Одредбите на овој Закон најчесто ги користат новинарите што работат во областа на истражувачкото новинарство, но и тие се жалат дека институциите честопати не ги почитуваат роковите. Во втората половина на 2024 година, на барање на Министерството за правда се оформи работна група за измени и дополнување на овој закон, во која активни членови се и претставници на ЗНМ. Се очекува дека во првата половина на 2025 година, новиот предлог ќе се најде пред пратениците во Собранието.

26 Закон за медиуми (член 2), во членот 2 од „Законот за медиуми“, поимот новинар се дефинира како „лице што собира, анализира, обработува или класифицира информации објавени во медиумите и е вработено во медиумите или има договор за работа со нив, или лице што реализира новинарски активности како независна професија (слободен новинар)“.

Според претходни анализи на ЗНМ[27], новинарите сметат дека правосудството е поотворено и потранспарентно отколку во минатото. Овие позитивни придвижувања, сепак, не се должат на системско подобрување, на донесена стратегија или спроведена реформа, во насока на зголемување на транспарентноста и јавноста на правосудството, туку повеќе на лична одлука на поединци заради зголемување на степенот на транспарентност во работата на институциите што ги претставуваат. И покрај тоа што ЗНМ во минатите години иницираше разговори со дел од судските власти да се направи јавен регистар за напади на новинари, таква пракса сè уште не е воспоставена[28]. Во насока на унапредување на транспарентноста, ЗНМ, години наназад, укажува и на потребата од формирање регистар на портпароли на правосудните институции, кој би требало да е јавно достапен на веб-страниците на судовите и на веб-страницата www.sud.mk.

Новинарите што известуваат од Собранието на РСМ не се целосно и објективно информирани од страна на координаторите на пратеничките групи за реализирањето на планираните активности, особено за несогласувањата меѓу власта и опозицијата или, пак, меѓу претседателот на Собранието и одредена пратеничка група. На почетокот на 2024 година официјално почна продукцијата на нови програмски содржини на Собранискиот канал, а беше опремено и собранискиото студио, во кое се планира да се снимаат политички дебати што ќе бидат емитувани на Собранискиот канал[29].

27 Пашовски, Давор, „Ставови и перцепции на новинарите за транспарентноста на правосудството во Северна Македонија“, Здружение на новинарите на Македонија, Скопје, 2021.
28 Здружение на новинарите на Македонија, „Слободата на медиумите во Северна Македонија: Напредок на стаклени нозе“, Извештај од Мисијата за проценка на состојбата со слободата на медиумите, Скопје, 2024.
29 Види повеќе на веб-страницата на Собранието.

Б. ПОЛОЖБА НА НОВИНАРИТЕ ВО РЕДАКЦИИТЕ

— Б.1 РАБОТНАТА ПОЗИЦИЈА НА НОВИНАРИТЕ Е СТАБИЛНА И ЗАШТИТЕНА НА РАБОТНОТО МЕСТО

Во поглед на стабилноста на работниот статус, истражувачките податоци покажуваат дека околу 70 проценти од новинарите и од медиумските работници имале договори за вработување на неопределено време, со полно работно време, околу 17 проценти биле ангажирани со договори на определено време, а 7 проценти, односно 9 проценти со договор на дело или авторски договор[30]. Ваквите привремени или нестабилни работни ангажмани се почести во онлајн-секторот, а потоа во печатените медиуми и во приватните телевизии.

Оптоварувањето на работното место, во смисла на почитувањето на законски утврдениот број работни часови, е поголем проблем во приватните медиуми отколку во јавниот сервис[31]. Над законски дозволената граница работат 28 проценти од новинарите и 14 проценти од медиумските работници. Меѓутоа, оптоварувањето на работата се чини најмногу се одразува негативно на менталното здравје на новинарите. Над половина (55%) изјавиле дека многу често или често чувствувале стрес од работните обврски. Кај медиумските работници, овој процент е помал (31%)[32].

Но, на работното место, најголемиот проблем е вреднувањето на трудот на новинарите и на медиумските работници. Во 2023 година, околу 50 проценти од новинарите и 77 проценти од медиумските работници имале примања под просечната месечна плата во РСМ, која во тој период (мај-октомври 2023 година) изнесувала 37.065,00 денари. Мошне веројатно е дека во текот на 2024 година, состојбата е влошена, со оглед на тоа дека малку новинари потврдуваат дека платите го следат трендот на зголемување на просечната плата во земјава. Друг сериозен проблем е што во голем број случаи, медиумите не им исплаќаат на вработените надоместок за прекувремената работа или за работата за време на празници. На пример, на 46 проценти од вкупниот број испитаници во 2023 година никогаш или ретко им се исплаќал надоместокот за работа за време на празниците.

Во земјава, ССНМ е единствениот национален синдикат, кој ги обединува новинарите и медиумските работници во земјава. ССНМ е формиран во 2010 година и е полноправен член на Меѓународната федерација на новинари (која ги обединува новинарските синдикати од целиот свет), како и на Европската федерација на новинари. На крајот на 2024 година, ССНМ броеше над 400 активни членови. Минатата година беа регистрирани суптилни притисоци

30 Трпевска, Снежана, „Работните услови во медиумскиот сектор: „Професионален статус и работнички права на новинарите и медиумските работници“, ССНМ, Институт РЕСИС, Скопје, 2024.
31 Ибид, стр.15.
32 Ибид, стр.17.

врз раководството и врз членовите на ССНМ, поврзани со зачленувањето на новинарите во синдикатот, но и со ставот на ССНМ против укинувањето на забраната за државното рекламирање во приватните аудиовизуелни медиуми.

Нема потпишан општ колективен договор за заштита на правата на новинарите во приватните медиуми. ССНМ има потпишано колективен договор само со Медиумската информативна агенција (МИА), која е во државна сопственост[33].

— Б.2 УРЕДУВАЧКА НЕЗАВИСНОСТ ВО ПРИВАТНИТЕ МЕДИУМИ

Не постојат објавени податоци или прегледи од кои може да се утврди колкав број приватни медиуми имаат внатрешни организациски акти или правила, според кои, уредничкиот колегиум е и формално одвоен од менаџментот на медиумот. Во поголемите медиуми е вообичаено редакциите да се одвоени од менаџерските структури. Кога се работи за помалите локални медиуми, состојбата е посложена, односно притисоците се изразени на поинаков начин и доаѓаат и од сопствениците, но и од локалните моќници. Од директната комуникација со новинарите во изминатава година може да се заклучи дека вакви акти ретко постојат. Нема информации за тоа дали некој од приватните медиуми има усвоено и свои посебни етички кодекси или правила. Единствениот кодекс што важи за сите професионални новинари, во кој било медиумски сектор, е Кодексот на новинарите на Македонија[34], усвоен во 2001 година. Кодексот е основа за постапување и на Советот на честа на ЗНМ и на Комисијата за жалби при Советот за етика во медиумите (СЕММ). СЕММ има усвоено и Насоки за етичко известување на онлајн-медиумите, односно насоки за примена на Кодексот на новинарите во онлајн-сферата[35].

Поврзаноста меѓу сопствениците на одделни медиуми и центрите на моќ честопати е на штета на новинарите што работат во овие медиуми. На фокус групата со новинари и новинарки и медиумски работници што ја организираше ЗНМ[36] за потребите на овој извештај, учесниците истакнаа дека не пријавуваат и не знаат каде да пријават притисоци, закани и коментари за нив и за нивната работа.

,,Кога станува збор за притисоци, ние, како новинари, освен во ЗНМ и во ССНМ немаме каде да пријавиме дека сме мета на такви појави“.[37] Инаку, притисоците најчесто не се изразени како директни закани, туку преку низа суптилни начини на влијание, а особено преку нестабилноста на работниот статус на новинарите и медиумските работници.

---

33 Интервју со Дарко Дуридански, проектен координатор во Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници (ССНМ), 4 март 2025.
34 Здружение на новинарите на Македонија, „Кодекс на новинарите на Македонија“.
35 Совет за етика во медиумите на Македонија, „Насоки за етичко известување на онлајн-медиумите – примена на Кодексот на новинарите во онлајн-сферата“.
36 Фокус групи со новинари и новинарки, спроведени од Милан Спировски на 26.12.2024 и на 24.1.2025 година.
37 Изјава на уредничка на медиум, учесничка во фокус група одржана на 26.12.2024 година.

— Б.3 УРЕДУВАЧКА НЕЗАВИСНОСТ ВО ЈАВНИОТ МЕДИУМСКИ СЕРВИС

Јавниот сервис (Македонската радио-телевизија) во земјава, уште од 2017 година има усвоено Етички кодекс[38], кој се однесува за креативните кадри и на сите вработени во МРТ. Кодексот уште од почетокот наиде на критики од новинарската заедница поради неговата содржина, но и поради отсуството на транспарентност при неговата изработка. Најголемиот недостаток на Кодексот е мешањето на новинарската етика со работната дисциплина и со правата и обврските на новинарите што произлегуваат од работните односи. Етичката комисија при МРТ, која е надлежна да го следи почитувањето на Кодексот, немала примено ниту една поплака во изминатиот период. ЗНМ, во 2021 година апелираше за измена на Етичкиот кодекс на МРТ и утврдување процедури за поднесување претставки и за начинот на работа на Етичката комисија, кои би требало да се објавени и на веб-страницата на МРТ. Во текот на 2024 година, МРТ не презеде никакви активности во однос на тоа прашање. Јавниот сервис МРТ, во соработка со професионалните медиумски организации и стручната јавност, треба да иницира измена и дополнување на Етичкиот кодекс за новинарите, за креативните кадри и за сите вработени во МРТ заради прецизирање и ажурирање на содржината, за приспособување кон онлајн-опкружувањето и за зајакнување на внатрешниот систем на саморегулација[39].

Ниту во 2024 година не се направени промени во внатрешната структура на јавниот сервис, кои требаше да бидат дел од процесот на медиумските реформи, првенствено поради фактот што не продолжи процесот на изработка на нови медиумски закони. Експертите ангажирани на реформа на регулативата предложија низа измени и во поглед на јакнењето на партиципативен модел на јавен сервис, но и во 2024 година, надлежното Министерство не почна постапка за усвојување на овие измени. МРТ има усвоено свои внатрешни организациски акти, според кои, редакциите се и формално одвоени од управувачките структури. Сепак, на веб-страницата на МРТ тешко можат да се пронајдат информации за правилата во внатрешната организациска поставеност и за работењето на нејзините органи и тела.

МРТВ сè уште не е ослободена од системски политички влијанија[40], иако постојната регулатива е дизајнирана за да ја обезбеди независноста во изборот на органите и телата на МРТ и нејзиното стабилно и независно финансирање. Во изминативе неколку години, вклучително и во 2024 година, не се регистрирани директни притисоци на власта врз редакциите или врз индивидуални новинари, туку

---

38 Македонска радио-телевизија, „Етички кодекс на МРТ за новинарите, креативните кадри и за сите вработени во МРТ“, Скопје, 2017.

39 Неопходно зајакнување на механизмите и унапредување на ефективноста - медиумската саморегулација во РСМ, Македонски институт за медиумите, 2023 година

40 Слободата на медиумите во Северна Македонија: Напредок на стаклени нозе, Извештај од Мисијата за проценка на состојбата со слободата на медиумите, ЗНМ, јуни 2023 година.

повеќе станувaше збор за структурни облици на притисок: преку одложувањето на изборот на новите органи на МРТ и преку континуираното кратење на средствата за финансирање на јавниот сервис во изминатите години.

— Б.4 УРЕДУВАЧКА НЕЗАВИСНОСТ ВО НЕПРОФИТНИОТ МЕДИУМСКИ СЕКТОР

Непрофитните медиуми во земјава се недоволно развиени, пред сè поради отсуството на политики за поддршка и финансирање на овој сектор[41]. Иако медиумскиот регулатор има усвоено посебен документ за политики[42] за развој на непрофитниот радиодифузен сектор, досега се основани само четири непрофитни радија – три се радија наменети за студентските заедници на државните универзитети во Скопје (Радио студент ФМ), Штип (УГД ФМ) и Битола (УКЛО ФМ), а едно радио е наменето за верска заедница во Струмица (Радио Марија Благовест).

Постојат различни видови непрофитни медиуми во онлајн-секторот во земјава. Неколку независни новинарски редакции, кои се регистрирани како здруженија на граѓани (граѓански организации), се занимаваат со истражувачко новинарство: Призма, ИРЛ, 360 Степени, СКУП Македонија[43] и др. Други невладини организации, како дел од своите програмски проекти, имаат основано и информативни медиуми, наменети за различни публики: Порталб, Радио МОФ, Мета.мк, Јасно.мк, Локал актив[44] и други. Редакциите на непрофитните медиуми се вообичаено мали и вклучуваат по неколку новинари, а финансирањето им е нестабилно и неодрживо.

Не постои посебен кодекс за однесување на новинарите во непрофитниот сектор, но во декември 2020 година, СЕММ усвои Насоки за етичко известување на онлајн-медиумите, кои, всушност, подетално ја разработуваат примената на основните етички принципи на Кодексот на новинарите во онлајн-сферата. Покрај тоа, СЕММ и ЗНМ формираа Регистар на професионални онлајн-медиуми[45] Промедиа, во кој членуваат околу 116 онлајн информативни медиуми, вклучувајќи ги и дел од непрофитните. Најголемиот дел од овие медиуми го имаат прифатено Етичкиот кодекс и Насоките за етичко известување во онлајн-медиумите, за чие спроведување се грижи СЕММ[46].

41 Мицевски, Игор, Трпевска, Снежана, „Мониторинг на медиумскиот плурализам во дигиталното доба: Примена на мониторот на медиумскиот плурализам во Европската Унија, Албанија, Северна Македонија и Турција - Национален извештај: Република Северна Македонија“, Европски универзитетски институт, јуни, 2023 година.
42 Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, „Концепт за развој на непрофитните радиодифузни установи“, декември, 2015 година.
43 Призма е интернет-страница на БИРН Македонија, наменета за промоција и јакнење на истражувачкото новинарство. Истражувачката репортерска лабораторија (ИРЛ) е непрофитна медиумска организација, чие известување е фокусирано на корупција, криминал и добро владеење. СКУП Македонија е невладина и непрофитна организација, чија цел е да го унапредува, поддржува и поттикнува истражувачкото новинарство.
44 Порталб е непрофитен медиум на албански јазик, основан од невладината организација Иновативни медиуми, чија цел е да ги унапредува новинарските практики. Радио МОФ е програмска активност на Младински образовен форум. Мета.мк е независна новинска агенција, која е проект на Фондацијата „Метаморфозис“. Јасно.мк е дигитална платформа, основана од ЗНМ, со цел да ја подигнува свесноста и да ги зајакнува капацитетите на локалните заедници за препознавање дезинформации, посебно врз родова основа. Локал актив е онлајн-медиум на локалните заедници, вклучително и на ранливите групи граѓани и граѓанските организации што работат со нив, основан од Институтот РЕСИС во партнерство со 22 граѓански организации од источниот и од југоисточниот регион и 10 граѓански организации од вардарскиот регион.
45 Регистар на професионални онлајн-медиуми во Република Северна Македонија ПРОМЕДИА.
46 Совет за етика во медиумите на Македонија, „Насоки за етичко известување на онлајн-медиумите - Примена на Кодексот на новинарите во онлајн-сферата“.

Иако притисокот кон непрофитните медиуми, особено тие што се занимаваат со истражувачко новинарство, беше намален во споредба со периодот од пред 10 години, кога новинарите и уредниците од овие медиуми честопати беа дискредитирани и грубо напаѓани во јавноста поради критичките текстови кон тогашната власт и моќници, перцепцијата е дека во последниве три години повторно има зголемување на притисоците, особено видливо преку поднесување тужби за клевета и навреда.

— Б.5 СЛОБОДА НА НОВИНАРИТЕ ВО ПРОЦЕСОТ НА ПРОИЗВОДСТВО НА ВЕСТИ

Во последно време, како проблем што често го истакнуваат новинарите е влијанието на дел од уредниците врз нивната секојдневна работа, но тоа не е толку директно и видливо, односно има повеќе самоцензура отколку директни притисоци. Станува збор за тоа дека во редакциите однапред се знае кои теми се прифатливи, односно кои теми уредникот ќе ги прифати, а кои ќе ги отфрли. Новинарите што беа вклучени во истражувањето спроведено за 2024 година[47] сметаат дека имаат слобода во изборот на теми во процесот на продукција на вестите: „Во текот на изминатава година, барем во нашата редакција никогаш не сме имале опструкции или забелешки во врска со темите на кои новинарите работат или ќе работат, секогаш сме наидувале на поддршка“[48]. Тоа особено се однесува на медиумите што имаат поголеми редакции. Но, изборот на темите за известување во регионалните и во локалните медиуми е поголем проблем за новинарите. ,,Причината за овој проблем е малата средина во која функционираат овие медиуми, воспоставените клиентелистички врски на сопствениците со градоначалниците и други локални моќници, како и лошата финансиска состојба во која се наоѓаат овие медиуми.“[49]

Иако бројот на истражувачки медиуми е мал, политичкото опкружување сега повеќе овозможува истражувачка новинарска работа. Генерално, новинарите во Северна Македонија работат во поотворена и во прослободна атмосфера отколку во претходната деценија и се чувствуваат прослободни да истражуваат и да известуваат за комплексни прашања, како што е корупцијата. Сепак, се чини дека кај пошироката новинарска заедница сè уште постои многу автоцензура поради стравот од политички или од правни последици. Според проценката направена од неколку меѓународни експерти, состојбата на независното новинарство и уредничката слобода и натаму е проблематична, бидејќи „...многу сопственици на медиуми, особено во традиционалните медиуми (национални ТВ-станици), имаат други основни бизниси, кои често зависат

47 Фокус групи со новинари и новинарки, спроведени од Милан Спировски на 26.12.2024 и на 24.1.2025 година.
48 Изјава на новинарка, учесничка во фокус група одржана на 24.1.2025 година.
49 Изјава на новинарка уредничка, учесничка во фокус група одржана на 26.12.2024 година

од тендери на министерствата и на институциите, создавајќи имплицитни или експлицитни табу-теми."[50]

— Б.6 ЕКОНОМСКА ПОЛОЖБА НА НОВИНАРКИТЕ

Резултатите од спроведените анализи и истражувања од изминатите две години[51] покажуваат дека платниот јаз по основа на пол е речиси елиминиран во медиумскиот сектор, но ниските примања и натаму се системски предизвик. Повеќе од половина од новинарите и значителен дел од медиумските работници заработуваат под просечната месечна плата на државно ниво, при што ситуацијата е особено неповолна во приватниот сектор. Иако редовноста на исплатите генерално не претставува проблем, недостигот од надоместоци за прекувремена работа и работа на празници останува широко распространет. Податоците, исто така, укажуваат дека жените не се во подредена положба во однос на кариерниот развој и застапеноста на уредничките позиции, со речиси еднаква родова застапеност во уредничките структури, особено во радиодифузниот сектор[52]. Овие наоди укажуваат на потребата од подобрување на економските услови за работа и доследна примена на работничките права во медиумскиот сектор.

Не постојат некои понови истражувачки податоци за тоа дали новинарките и медиумските работнички се изложени на напади, притисоци и вознемирувања врз родова основа. Сепак, дел од новинарките изјавуваат дека во ова опкружување често се изложени на коментари од сексистички карактер, притисоци или навреди, само поради фактот што се жени[53]. ,,Најчестата појава при објавувањето некаква истражувачка сторија или текст во контекст на закани и заплашување кон новинарките се случува на социјалните мрежи од страна на непознати мажи, и коментарите се застрашувачко омаловажувачки, сексистички и доста шовинистички само затоа што авторот на тој текст или сторија е жена."[54]

Според Регистарот на ЗНМ, за повреда на правата на новинарите и медиумските работници во 2024 година[55] имаше регистрирано два инциденти, од кои едниот се случи во јуни 2024 со новинарката Лепа Цундева, а другиот со новинарката Мирослава Симоновска. Новинарките честопати трпат навреди и омаловажувања кога известуваат за сензитивни теми. Се користат квалификации што се однесуваат единствено на жените, во пејоративно значење, засновани врз предрасуди и родови стереотипи[56], појави што индиректно се одразуваат врз нивната професионална иднина и врз нивниот приватен живот.

50 Здружение на новинарите на Македонија, „Слободата на медиумите во Северна Македонија: Напредок на стаклени нозе", Извештај од Мисијата за проценка на состојбата со слободата на медиумите, Скопје, 2024.
51 Трпевска, Снежана, „Работните услови во медиумскиот сектор: „Професионален статус и работнички права на новинарите и медиумските работници", ССНМ, Институт РЕСИС, Скопје, 2024.
52 Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, „Структура на вработените во аудио и аудиовизуелната медиумска индустрија во 2022 година", август, 2023.
53 Фокус групи со новинари и новинарки, спроведени од Милан Спировски на 26.12.2024 и на 24.1.2025 година.
54 Изјава на уредничка новинарка од печатен и онлајн-медиум за потребите на овој извештај, учесничка во фокус група на 26.12.2024 година.
55 Регистар на случаи на повреда на правата на новинарите и медиумските работници низ годините, Здружение на новинарите на Македонија.
56 Ибид.

В. БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРИТЕ

— В.1 НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМСКИТЕ АКТЕРИ ИМААТ ПРИСТАП ДО НЕПОСРЕДНИ И ЕФЕКТИВНИ ЗАШТИТНИ МЕРКИ КОГА СЕ ИЗЛОЖЕНИ НА ЗАКАНИ

Во 2024 година, Основното јавно обвинителство го назначи Дејан Петревски за надлежен обвинител, кој го следи постапувањето во предметите поврзани со напади врз новинари. Оваа иницијатива вклучува и воспоставување отворена комуникациска линија, преку која новинарите можат директно да се обратат до обвинителот во случај на физички напад, насилство или закана по својот живот, било директно, преку социјалните мрежи или преку е-пошта. Оваа мерка е дел од пошироките напори за зголемување на безбедноста на новинарите и нивната заштита од закани и напади. Во октомври 2024 година, ЗНМ објави Прирачник за безбедност на новинарите[57], во соработка со Јавното обвинителство и Министерството за внатрешни работи. Покрај тоа, МВР го назначи Мухамед Исмаили како контакт точка, односно лице задолжено за напади врз новинари и медиумски работници.

Во 2024 година, ЗНМ регистрираше четири случаи на напади и закани кон новинари и медиумски работници, што е намалување во споредба со претходните години. Два инцидента се издвојуваат по сериозноста: првиот се однесува на онлајн-малтретирањето, заканите и говорот на омраза кон новинарката на ТВ24, Лепа Џундева, поради нејзиното интервју со грчкиот пратеник Ангелос Сиригос, а вториот е случајот со неовластено снимање и следење на новинарката на „Слободен печат“, Мирослава Симоновска. Сите случаи беа пријавени во МВР. За нападите врз Џундева, ЗНМ, во име на новинарката, поднесе официјално барање за кривично постапување до Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика при МВР. За неовластеното снимање, новинарката Симоновска, самата поднесе кривична пријава до Основното јавно обвинителство Скопје, а ЗНМ и ССНМ побараа итна и темелна истрага за случајот. Постапките за овие случаи сѐ уште се наоѓаат пред обвинителството.

— В.2 НОВИНАРИТЕ И ДРУГИТЕ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ (ЧИИ ЖИВОТИ ИЛИ ФИЗИЧКИ ИНТЕГРИТЕТ СЕ ВО РЕАЛЕН И НЕПОСРЕДЕН РИЗИК) ИМААТ ПРИСТАП ДО СПЕЦИЈАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАШТИТА/ БЕЗБЕДНОСТ

Законот за кривична постапка предвидува мерки за заштита на жртвите на насилство или закани по животот, вклучително и на новинари, кога нивната безбедност е доведена во прашање. Членот 146, став 1, точка 6 предвидува можност за забрана за приближување

57 Здружение на новинарите на Македонија, Прирачник за безбедност на новинарите, Скопје, јули, 2024.

или воспоставување контакт со одредени лица. Сепак, оваа мерка е применлива само ако лицето што се заканува е познато и постапката е веќе во тек.

Според интенцијата на законот, системот е поставен како брана од закани по безбедноста и животот, но правните експерти предупредуваат дека овој механизам во праксата често се покажува недоволен – бидејќи не го покрива секој можен ризик, особено ако сторителот е непознат. Во 2024 година немаше пријавени случаи во кои новинари побарале физичка заштита од институциите.

Во земјава постојат организации што им даваат поддршка на жртвите на различни облици на насилство – од шелтер центри до правни и психолошки советувалишта. Досега, новинарите, во случаи на напади или закани, се обраќале до ЗНМ и ССНМ, кои потоа бараат од институциите да преземат мерки за итна заштита на нападнатите колеги. Во Прирачникот за безбедност на новинарите, објавен во 2024 година, се содржани и конкретни насоки за новинарите во случаи на закани и насилство при извршување на професионалните обврски.

— В.3 НОВИНАРКИТЕ ИМААТ ПРИСТАП ДО ЗАКОНСКИ МЕРКИ И МЕХАНИЗМИ ЗА ПОДДРШКА КОГА СЕ СООЧУВААТ СО РОДОВО ЗАСНОВАНИ ЗАКАНИ, МАЛТРЕТИРАЊЕ И НАСИЛСТВО

Истанбулската конвенција, ратификувана во Северна Македонија во 2018 година, постави темели за системски пристап во борбата против родово заснованото насилство. Нејзините принципи се вградени во Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, кој предвидува обврски за институциите во однос на превенцијата, заштитата на жртвите и обезбедувањето бесплатна правна помош. Министерството за правда обезбедува бесплатна правна помош преку регионални центри, но ограничените ресурси и недоволната примена на овие услуги оставаат простор за правна несигурност кај жртвите. Иако законската рамка нуди механизми за поддршка, нивната примена во практиката сè уште не е ефикасна, особено кога станува збор за пристапот на новинарките до правна помош во случаи на закани или насилство врз родова основа.

Институциите надлежни за пријавување и постапување по случаи на родово засновано насилство се: полицијата, центрите за социјална работа, народниот правобранител, комисијата за заштита од дискриминација, обвинителствата и судовите. Заради подобра координираност во постапувањето на овие институции, предвидено е воспоставување интегриран систем за собирање податоци. Сепак, иако во 2024 година беше воспоставен ваков систем за собирање податоци, овој систем не ги категоризира инцидентите според професијата на жртвата, така што не можат да се добијат сознанија за тоа дали меѓу жртвите имало и новинарки.

Според практиката на ЗНМ, новинарките што се соочуваат со вознемирување, напади или закани врз родова основа, обично ги пријавуваат овие инциденти во МВР или директно во ЗНМ. Поради тоа, ЗНМ продолжува да води сопствен регистар на напади врз новинари и новинарки. Во 2024 година, забележани се само неколку случаи на напади врз новинарки, но се претпоставува дека реалниот број е поголем, бидејќи новинарките не ги пријавуваат сите инциденти. Дополнително, новинарките што се соочуваат со дискриминација на работното место, можат да се обратат и до Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Сепак, во 2024 година, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација немаше објавено информација за случаи на дискриминација кон новинарки до ова тело.

— В.4 ВОСПОСТАВЕНА Е ПРАКТИКА НА РЕДОВНА ЈАВНА ОСУДА НА ЗАКАНИТЕ И НАПАДИТЕ ВРЗ НОВИНАРИ И МЕДИУМИ

Во 2024 година беа забележани неколку случаи на притисоци, дискредитација и попречување на работата на новинарите и медиумските професионалци. Иако реакциите на владини функционери за осуда на заканите или насилството врз новинарите се чести, постојат и примери на негативна реторика и притисоци од страна на политичари, јавни функционери и институции.

Во март 2024 година, ЗНМ поднесе официјална претставка[58] до Државната изборна комисија (ДИК), во врска со попречувањето на работата на новинарите за време на изборниот процес. Забележани беа случаи на отежнат пристап на новинарски екипи до информации, како и несоодветен третман од одредени институции.

Во април 2024 година, ЗНМ реагираше на недоличното однесување на одредени политичари кон новинарите. Во еден од случаите, висок функционер упати непримерни коментари кон новинар во текот на прес-конференција, со што го девалвираше и медиумот за кој известува новинарот[59]. Покрај тоа, ЗНМ јавно реагираше и за барањето на одредена политичка партија да се повлечат новинари од известување за одредени политички настани, што претставува преседан и кршење на демократските принципи[60].

Овие случаи покажуваат дека, и покрај редовната јавна осуда на нападите врз новинарите, сè уште постојат предизвици во поглед на однесувањето и комуникацијата на јавните функционери со новинарите и медиумите.

58 ЗНМ: Претставка до ДИК за попречување на работата на новинарката Мери Јордановска, 24 април 2024.
59 ЗНМ: Партиските тензии кон новинарите се непотребни и контрапродуктивни – Ковачевски да не бара вина кај новинарите, 20 февруари 2024.
60 ЗНМ: Осуда за нападот кон новинарската екипа на ТВ24 на првиот ден од политичката кампања, 5 април 2024.

— В.5 ПОЛИЦИСКИТЕ ВЛАСТИ СЕ СЕНЗИТИВНИ НА ПРАШАЊЕТО ЗА ЗАШТИТА НА НОВИНАРИТЕ

Во 2024 година, ЗНМ и МВР ја продолжија својата соработка во областа на заштитата и безбедноста на новинарите. Еден од значајните чекори беше изработката на Прирачникот за безбедност на новинарите, кој содржи и препораки за полициските службеници за правилно постапување во ситуации поврзани со новинарската работа, особено при известување за протести, кризни настани и изборни процеси. Овој прирачник нуди и практични чекори за постапување во случаи на закани во онлајн-просторот при што од МВР се бара проактивна вклученост во заштитата на медиумските работници.

На 2 ноември 2024 година, по повод Меѓународниот ден за ставање крај на неказнивоста на злосторствата врз новинарите, ЗНМ побара итно решавање на сите отворени случаи на насилство врз новинари, реформи во регулативата за SLAPP тужбите и сериозни мерки од МВР и од Јавното обвинителство за санкционирање на вербалното насилство кон новинарите преку онлајн-платформите.

Во 2024 година, полицијата покажа зголемена сензитивност кон прашањата за безбедноста на новинарите. Според согледувањата на ЗНМ, во изминатиот период нема забележани случаи на неосновано приведување или задржување на новинари и медиумски работници од страна на полицијата, што укажува на подобрување на односите меѓу институциите и медиумската заедница.

И покрај напредокот, сѐ уште постои простор за подобрување на односот на полицијата кон новинарите, особено при известувањето од терен каде што новинарите и медиумските работници се повеќе изложени на ризици. Потребно е континуирано обучување на полициските службеници за слободата на медиумите и значењето на безбедноста на новинарите, како и навремено санкционирање на сите случаи на прекумерна употреба на сила или оневозможување на работата на новинарите.

Дополнително, во текот на 2024 година беше воспоставен систем за редовна комуникација меѓу ЗНМ и Министерството за внатрешни работи, што овозможи навремено постапување во случаи на закани или напади врз новинари.

— В.6 СПЕЦИЈАЛИЗИРАНИТЕ ИСТРАЖНИ ЕДИНИЦИ И/ИЛИ СЛУЖБЕНИЦИ ИМААТ СООДВЕТНА ЕКСПЕРТИЗА ЗА ИСТРАЖУВАЊЕ НАПАДИ И НАСИЛСТВО ВРЗ НОВИНАРИ

Во февруари 2024 година, Основното јавно обвинителство Скопје го назначи[61] јавниот обвинител Дејан Петревски како лице за контакт за предметите поврзани со безбедноста на новинарите. Претходните години, посебни јавни обвинители беа назначени и во обвинителствата во Скопје, Битола, Штип и во Тетово.

Во март 2024 година, ЗНМ, Основното јавно обвинителство Скопје и МВР одржаа заедничка дебата[62] посветена на подобрувањето на заштитата и безбедноста на новинарите и медиумските работници во пресрет на парламентарните и претседателските избори. На дебатата беше нагласено дека органите на прогонот сè уште немаат доволно капацитети за постапување во случаите на онлајн-нападите и заканите, за кои во текот на 2024 година ЗНМ поднесе претставки до Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика при МВР. Покрај тоа, беше нагласено и дека се потребни посеопфатни системски решенија за подобрување на заштитата и безбедноста на новинарите.

Постои соработка меѓу надлежните институции, но таа не резултира со доволна ефикасност во откривањето на сторителите на нападите од изминатите 10 години. Истрагите се главно бавни и неефикасни, а за одделни напади врз новинари и воопшто не се покренати обвиненија. Поконкретно, станува збор за повеќе од 80 случаи што ЗНМ ги има регистрирано од 2014 до 2024 година, од кои само десетина завршиле со судска пресуда.

— В.7 ИСТРАГИТЕ ЗА СЕРИОЗНИ ФИЗИЧКИ НАПАДИ ВРЗ НОВИНАРИ И ДРУГИ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ СЕ СПРОВЕДУВААТ ЕФИКАСНО (НЕЗАВИСНО, ТЕМЕЛНО И НАВРЕМЕНО)

Во текот на 2024 година, ЗНМ евидентираше вкупно четири напади и сериозни закани насочени кон новинари и медиумски работници. Сите четири инциденти беа пријавени до Министерството за внатрешни работи (МВР), а еден беше директно пријавен и до Основното јавно обвинителство (ОЈО). И покрај намалувањето на бројот на напади во споредба со претходната 2023 година, загрижувачки е што овие случаи не беа брзо решени, а изостануваат и информации од ОЈО за текот на постапките. Истрагите, слично на случаите од претходните години, се одвиваат бавно, а за некои напади не се покренати обвиненија.

---

61 Соопштение: „Новоназначениот обвинител за следење на предметите во ОЈО Скопје поврзани со безбедноста на новинарите на регионална конференција во Белград“, Јавно обвинителство, 28.2.2024.

62 Соопштение: „ЗНМ, ОЈО и МВР – Зајакнување на заедничките напори кон постигнување поголема безбедност на новинарите и медиумските работници – Здружение на новинарите на Македонија“, ЗНМ, 26.3.2024.

Според податоците од Регистарот на ЗНМ, бројот на напади врз новинари во последните три години е во опаѓање. Во 2022 година се регистрирани 7 напади, од кои 2 случаи се решени со судска одлука; во 2023 година бројот на напади е 5, од кои 2 случаи се решени на суд; во 2024 година се регистрирани 4 напади, од кои за 3 е почната постапка. Тоа покажува дека проблемот на неказнивост за инцидентите од минатите години е сѐ уште присутен, а бавното постапување по новите случаи дополнително ја влошува ситуацијата и ја намалува довербата во институциите.

— В.8 НОВИНАРИТЕ И ДРУГИТЕ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ СЕ ЕФИКАСНО ЗАШТИТЕНИ ОД РАЗЛИЧНИ ФОРМИ НА МАЛТРЕТИРАЊЕ ПРЕКУ ИНТЕРНЕТ

Измените на Кривичниот законик, усвоени во 2023 година, донесоа значајни подобрувања во заштитата на новинарите и медиумските работници, особено во однос на делата убиство, член 123 од КЗ, присилба, член 139 од КЗ, загрозување на сигурноста, член 144 од КЗ, како и спречување службено лице во вршење службено дејствие член 382 од КЗ. Овие дела добија квалифициран облик во случаите кога жртви се новинари, што резултираше со повисоки казни за овие кривични дела и со обврска Обвинителството да постапува по службена должност во вакви случаи. Дополнително, со законските измени се воведе ново кривично дело „демнење“ (член 144-а од КЗ), кое се дефинира како континуирано и непосакувано следење или вознемирување што предизвикува чувство на страв или несигурност кај жртвата. Оваа одредба е особено важна за новинарите што се изложени и на ваков облик на притисоци и закани.

Во 2024 година, сериозен случај беа заканите и поттикнувањето говор на омраза на социјалните мрежи кон новинарката Лепа Џундева од ТВ 24 поради нејзиното интервју со грчкиот пратеник Сиригос. Дел од ова интервју, извадено од контекст, на својот фејсбук-профил објави Богдан Илиевски, ТВ водител на вечерна емисија, што потоа поттикна многу коментари со говор на омраза и закани кон новинарката. Некои онлајн-медиуми, особено Off.net.mk, се надоврзаа со оцрнување на Џундева, користејќи ја нејзината слика на социјалните мрежи со што испровоцираа коментари со лични навреди, повици за омаловажување и експлицитни закани по животот на новинарката. Ниту за овој, ниту за другите регистрирани три случаи во 2024 година, и покрај ветувањата од надлежните институции, не беше спроведена брза и ефикасна постапка, односно до моментот на изготвување на овој извештај немаше информации за конкретни судски постапки или донесени одлуки.

— В.9 ИСТРАГИТЕ ЗА СИТЕ ВИДОВИ НАПАДИ И НАСИЛСТВО ВРЗ НОВИНАРИ И ДРУГИ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ СЕ СПРОВЕДУВААТ ТРАНСПАРЕНТНО

Во текот на 2024 година, транспарентноста на судските постапки, во кои како странки се вклучени новинари, беше на истото ниво како и претходните години. Основните граѓански и кривични судови во Скопје не обезбедуваат детални информации за текот на постапките поврзани со нападите врз новинари, освен во случаите кога за тоа е поднесено конкретно барање. Судовите не практикуваат редовно информирање на јавноста или на новинарските здруженија, како што се ЗНМ и ССНМ, за напредокот на овие постапки.

ЗНМ продолжува да прибира информации за случаите на закани и напади врз новинари преку директна комуникација со судските и обвинителските органи. Загрижувачки е што до крајот на 2024 година, за четирите регистрирани прекршувања на правата на новинарите, надлежните институции не ја завршија брзо и целосно постапката. За случајот со Фуркан Салиу, ЗНМ доби информација дека се наоѓа пред обвинителството, а за случајот со запаленото возило на новинарот Благој Серсемов се води истрага од страна на МВР. За другите два регистрирани напади, според информациите добиени од ОЈО Скопје, предметите се наоѓаат пред обвинителството.

Иако соработката на ЗНМ со надлежните институции е добра, сепак оваа состојба укажува на потреба од поголема транспарентност и ефикасност во постапувањето на надлежните институции, со цел да се обезбеди соодветна заштита на новинарите и да се намали неказнивоста за нападите врз нив.

— В.10 СИСТЕМИТЕ ЗА СОБИРАЊЕ КВАЛИТЕТНИ СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ СЕ ВОСПОСТАВЕНИ ОД ДРЖАВНИТЕ ОРГАНИ ЗА ДА СЕ СПРЕЧИ НЕКАЗНИВОСТА

Во текот на 2024 година, состојбата во однос на воспоставувањето квалитетни статистички системи за следење на судските постапки поврзани со новинари и медиумски работници остана непроменета.

МВР има воспоставено интерен регистар на статистички податоци за нападите и заканите врз новинарите. Интерниот регистар на МВР се смета за релативно веродостојна алатка, и во поголем дел од случаите, податоците се совпаѓаат со евиденцијата на ЗНМ. Сепак, постојат одредени разлики во начинот на категоризирање, бидејќи МВР ги регистрира инцидентите според сопствена методологија, која не секогаш се совпаѓа со онаа на ЗНМ. Кога се бараат детални податоци, во повеќето случаи, МВР обезбедува брзи и конкретни информации, што е од голема корист за следење на случаите и за ефективна заштита на новинарите.

Судовите сè уште немаат воспоставено системи што овозможуваат прецизно следење и известување за овие случаи. Постојните бази на податоци во судовите не овозможуваат пребарување на случаите според критериумот професија на странките, што го отежнува следењето на постапките во кои се вклучени новинари или медиуми. Тоа често се користи како оправдување за отсуството на посебен регистар во правосудните органи за повреди на правата на медиумските работници. Поради тоа, ЗНМ од правосудните институции ги добива потребните податоци најчесто преку директна комуникација со претставници на правосудните органи.

Оваа состојба ја наметнува потребата од подобрување на статистичките системи и во Министерството за внатрешни работи и во правосудните институции, со цел да се обезбеди ефикасна заштита на новинарите и медиумските работници и да се спречи неказнивоста за нападите врз нив.

— В.11 ЗАКАНИ И МАЛТРЕТИРАЊЕ ШТО НЕ СЕ ОДНЕСУВААТ НА ФИЗИЧКАТА БЕЗБЕДНОСТ

Во текот на изминатата година, според официјалниот регистар на напади и закани на ЗНМ, регистрирано е грубо прекршување на правата на новинарката Мирослава Симоновска. Видеото на кое таа наводно прима документи беше проследено до национална телевизија од страна на шефот на Вишото јавно обвинителство, Мухамед Хајрулахи, отвора сериозни прашања за приватноста, незаконското следење и правата на новинарите во Македонија. Објавувањето на незаконски снименото видео на кое се гледа новинарката Мирослава Симоновска ја нарушува нејзината приватност и нејзините основни права без разлика што објавениот видеоматеријал е со замаглување на ликовите на видеото. Оваа постапка беше направена со цел да се заплаши и да се дискредитира новинарката Мирослава Симоновска поради нејзината критичка работа, поврзана со новинарското истражување на работењето на јавен обвинител на висока позиција. Таа претставува директен напад врз новинарската независност и закана за истражувачката работа на сите професионални новинари.

Категорија	Број	Кус опис на случаите
Закани и малтретирања што не се однесуваат на физичката безбедност на новинарите Оваа категорија закани и малтретирања вклучува: – надзор или следење; – вознемирувачки телефонски повици; – произволно судско или административно вознемирување; – агресивни изјави од јавни службеници; – други форми на притисок што можат да ја загрозат безбедноста на новинарите при извршувањето на нивната работа. Овие видови закани не вклучуваат мобинг и насилство во работната средина.	1	– Новинарката Мирослава Симоновска е неовластено следена и снимана, а видеото на кое таа наводно прима документ е дистрибуирано до медиумите.

— В.12 ЗАКАНИ ПРОТИВ ЖИВОТОТ И ФИЗИЧКАТА БЕЗБЕДНОСТ НА НОВИНАРИТЕ

Сериозниот случај на закани и поттикнување говор на омраза против новинарката Лепа Џундева од ТВ 24 доби драматичен пресврт кога, по објавата на дел од нејзиното интервју со грчкиот пратеник Сиригос, почна масовна кампања против неа на социјалните мрежи. Објавата на ТВ водителот Богдан Илиевски, кој го сподели извадокот од интервјуто, отворено поттикна говор на омраза и закани по животот на новинарката, а тоа беше само почеток на серија инциденти.

На социјалните мрежи беа споделени лавина од коментари во кои новинарката беше оцрнувана, навредувана, напаѓана, а дел од коментарите содржеа дури и закани, кои директно се однесуваа на нејзиниот живот. Кампањата продолжи да се шири преку различни онлајн-медиуми, кои го реобјавуваа извадокот од интервјуто, продлабочувајќи ја кампањата и поттикнувајќи нови напади врз новинарката.

Во врска со овој случај, ЗНМ поднесе барање до Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика при МВР, со цел да се расветли случајот и да се заштити безбедноста на новинарката.

Категорија	Број	Кус опис на случаите
Закани по животот и физичката безбедност на новинарите Овој тип закани вклучуваат: – закани за убиство на новинари, пријатели на новинари, членови на нивното семејство или извори на информации; – закани за физички повреди на новинари, пријатели на новинари, членови на нивното семејство или извори на информации. Овие закани можат да бидат: – директни или преку трети лица; – испратени по електронски пат или директно лице в лице; – имплицитни, но и експлицитни.	1	– Заканувачки коментари по физичката безбедност на новинарката Лепа Џундева објавени на социјалните мрежи од трети лица

— В.13 ВИСТИНСКИ НАПАДИ

Во текот на 2024 година, според регистарот на ЗНМ[63], биле евидентирани два директни напади врз новинари или врз нивна опрема и имот.

Овој настан следува по серијата истражувачки стории поврзани со работата на извршителката Весна Јакимовска од Кичево, објавени од страна на новинарот Фуркан Салиу од Портал Икс. При земање изјава од извршителката, тој бил физички нападнат и, притоа, добил повреда на раката, но му бил скршен дел и од професионалната опрема за снимање. Новинарот, на местото на настанот повикал полиција и дал исказ во полициска станица. За овој настан е известен и обвинител од Кичево.

Овој инцидент се случи по серијата истражувачки стории поврзани со извршителката од страна на Портал Икс и Салиу, кој при земањето изјава од извршителката бил физички нападнат од неа. Притоа добил повреда на раката, а му бил скршен и микрофонот. Новинарот Салиу, веднаш по инцидентот, повикал полиција и дал исказ во полициска станица. За овој настан беше известен и обвинител од Кичево. ЗНМ, истиот ден, за случајот ги информираше и надлежните лица во МВР и во ОЈО.

Категорија	Број	Кус опис на случаите
Реални напади врз новинари Видовите реални напади врз новинари може да вклучуваат сторена физичка или ментална повреда, киднапирање, влегување во домот или канцеларијата, запленета опрема, произволен притвор, неуспешен обид за атентат и сл.	2	– При земање изјава од извршителката, новинарот Салиу бил физички нападнат од неа и притоа добил повреда на раката, а му бил скршен и микрофонот. – Патничкото моторно возило на новинарот и уредник од штипската телевизија М-нет било запалено од страна на непознати сторители во дворот на неговата семејна куќа.

63 Здружение на новинарите на Македонија, Регистар на закани и напади кон новинари и медиумски работници.

— В.14 ЗАКАНИ И НАПАДИ ВРЗ МЕДИУМИ И НОВИНАРСКИ ЗДРУЖЕНИЈА

ЗНМ, во 2024 година не регистрираше напади од ваков тип. Споредбено со минатите години во оваа димензија, за овој индикатор, ситуацијата останува непроменета.

Категорија	Број	Кус опис на случаите
Закани и напади врз медиуми и новинарски организации Вистински напади врз имотот на медиумите и организациите, нивниот персонал, конфискувана опрема, агресивни изјави на јавни службеници итн. Исто така, заканите и нападите може да вклучуваат некои од горенаведените категории.	0	– Во 2024 година не е забележан ниту еден случај што спаѓа во оваа категорија.

III

Заклучоци и препораки

ЗАКЛУЧОЦИ

ПРАВНИ ГАРАНЦИИ И НИВНО СПРОВЕДУВАЊЕ

Во 2024 година беа донесени неколку значајни измени во медиумското законодавство во Р.С. Македонија, со кои се направи обид за подобрување на регулативата и приближување кон европските стандарди. Највпечатлива беше измената на Законот за медиуми, со која за првпат се воведоа прецизни правила за доделување јавна финансиска поддршка на печатените медиуми. Преку новите членови 28-а, 28-б и 28-в се воспоставија критериуми за распределба на средствата, процедура преку јавен повик и задолжителен договор меѓу државата и медиумите, што претставува чекор кон поголема транспарентност и отчетност.

Дополнително, истата законска рамка беше проширена со дефинирање на онлајн-медиумите како посебна категорија, како и со обврската за воспоставување регистар на интернет-портали во надлежност на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ). Овие измени имаат за цел да воведат поголема уредувачка јасност, но истовремено предизвикаа реакции од дел од медиумската заедница поради строгите критериуми што може да го ограничат пристапот на помалите и локалните медиуми до финансиска поддршка или јавна легитимација. Иако дел од измените се во насока на исполнување на европските препораки и обврските од Патоказот за владеење на правото, и натаму недостига сеопфатна и суштинска медиумска реформа. Враќањето на државното рекламирање и недостигот од јасна стратегија за медиумскиот плурализам ги засилуваат ризиците од политичко влијание и економска зависност. Останува неопходно понатамошно унапредување на медиумската регулатива преку инклузивни консултации, со цел да се зајакне независноста

на медиумите и да се обезбеди фер и рамноправен пристап до јавните ресурси за сите медиумски актери.

И покрај усвоените законски решенија, кои треба да ја гарантираат слободата на медиумите, нивната примена често е селективна и неефикасна. Случаите на закани и напади врз новинари ретко резултираа со правна разрешница. ЗНМ, во текот на годината, повеќепати реагираше на случаите на притисоци и закани кон новинари, инсистирајќи на брза и транспарентна истрага. Иако имаше одредени подобрувања во комуникацијата со надлежните органи, останува потребата за посистематска примена на правните механизми, кои ќе ја гарантираат сигурноста на медиумските работници и ќе спречат нивно заплашување.

ПОЛОЖБА НА НОВИНАРИТЕ ВО РЕДАКЦИИТЕ

Во 2024 година, положбата на новинарите во редакциите остана ранлива, соочувајќи се со структурни проблеми, како што се ниските плати, недоволно обезбедените работни услови и ограничените можности за професионален развој. ЗНМ континуирано потенцираше дека без финансиска стабилност и соодветни работни услови, независноста на новинарството е сериозно загрозена.

Редакциите и медиумските куќи сè уште работат во средина, каде што комерцијалните и политичките притисоци имаат значително влијание врз уредувачката политика. Иако постојат примери на независни медиуми што успеваат да одржат професионални стандарди, во голем дел од секторот се забележува самоконтрола како резултат на страв од притисоци или економска несигурност. Овој тренд влијае врз квалитетот на информирањето и го намалува опсегот на истражувачкото новинарство.

БЕЗБЕДНОСТ НА НОВИНАРИТЕ ВО Р.С. МАКЕДОНИЈА

Безбедноста на новинарите во земјата останува горлив проблем, и покрај јавните заложби на институциите за нејзино унапредување. Во текот на 2024 година, ЗНМ евидентираше зголемен број закани, навреди и обиди за дискредитација на новинарите, особено преку социјалните мрежи. Додека физичките напади беа помалку застапени во однос на претходните години, говорот на омраза и заплашувањата се засилија, особено кон новинарите што известуваат за корупција, организиран криминал и политички злоупотреби.

Реакциите на надлежните институции останаа бавни и неефикасни, што ја продлабочи културата на неказнивост за напади врз новинарите. Позитивен чекор беше подобрената соработка со Министерството за внатрешни работи и јавното обвинителство, но сè уште е потребно посистематско и поенергично

институционално дејствување за спречување на заканите и насилството врз медиумските работници.

ГЕНЕРАЛЕН ЗАКЛУЧОК

Во 2024 година, Република Северна Македонија постигна умерен напредок во областите на медиумските слободи и безбедноста на новинарите, но сѐ уште постојат значајни предизвици што ја поткопуваат независноста на медиумите и правната заштита на новинарската професија. Спроведувањето на постојните правни гаранции за заштита на новинарите останува недоследно, а бавноста на судските процеси во случаи на напади врз новинари ја намалува ефективноста на законските механизми.

Процесот на медиумски реформи, кој беше поддржан од Европската Унија, не резултираше со усвојување на клучните предлози за зајакнување на медиумскиот плурализам. Наместо тоа, измените на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги повторно го отворија прашањето за државното рекламирање во приватните медиуми, што создава ризик од политичко влијание врз медиумската сфера. Истовремено, продолжува застојот во изборот на нови членови на Советот на АВМУ и Програмскиот совет на МРТ, што негативно влијае врз работата и независноста на клучните медиумски институции.

Во однос на положбата на новинарите во редакциите, економската несигурност, ниските плати и непочитувањето на работничките права остануваат најголеми проблеми. Овие фактори директно влијаат врз квалитетот и независноста на новинарската работа, за што сведочат и зголемените случаи на автоцензура. Дополнително, иако бројот на директни физички напади кон новинари е намален, притисоците врз критичките медиуми се зголемија преку стратешките тужби против јавно учество попознати како (SLAPP) тужби, што претставува сериозна закана за слободата на изразување.

Заклучно, иако 2024 година донесе одредени позитивни промени во правната рамка за медиумите, предизвик останува нивната доследна примена. Зајакнувањето на медиумските институции, економската стабилност на новинарите и заштитата од притисоци и закани се суштински услови за развој на слободни и независни медиуми. ЗНМ останува посветено на унапредување на новинарските права и медиумската слобода, со цел да се изгради подобра и побезбедна средина за професионално и одговорно новинарство во Северна Македонија.

ПРЕПОРАКИ

А: ПРАВНИ ГАРАНЦИИ И НИВНО СПРОВЕДУВАЊЕ

- Спроведување на постапката на избор на членови на Советот на АВМУ и на Програмскиот совет на МРТ од страна на Собранието на РСМ.
- Постапката треба да биде спроведена на транспарентен начин, со јавно сослушување на сите кандидати и можност за прашања од страна на засегнатите страни, со што би се засилил мерит принципот, а притоа треба да се задржи двотретинското мнозинство при одлучувањето на Собранието.
- Потребна е анализа на одредбите на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и на други релевантни закони од аспект на подобрување на финансиската состојба на приватните медиуми и воведување механизми за даночно олеснување и слични бенефиции за медиумите.
- Потребно е да се донесе нов Закон за медиуми, со што главен фокус ќе се стави на заштитата на новинарите и медиумските работници внатре во редакциите.
- Потребата од создавање анти СЛАПП механизми, во соработка со Министерството за правда, во согласност со препораките на Советот на Европа од 2024 година, како и Директивата на Европскиот парламент од 2023 година.
- Потребно е итно да се отвори дебата за евентуално формирање фонд за плурализам за медиумите, особено за целите и критериумите на финансиската поддршка (поттикнување програмска разновидност, подобрување на статусот на новинарите и др.), начинот на распределба на средствата, независноста и објективноста во спроведувањето на постапката.
- Потребни се измени и дополнувања на Изборниот законик, со кои ќе се поедностават правилата за медиумската кампања и ќе се намали можноста од злоупотреба на платеното политичко огласување во приватните медиуми. Оваа препорака е во услови кога не постои политичка волја да се укине платеното политичко рекламирање.
- Иницирање измена и дополнување на Етичкиот кодекс на новинарите во јавниот сервис МРТ за зајакнување на внатрешната саморегулација во овој медиум.
- Донесување нов закон за Слободен пристап на информации од јавен карактер, кој ќе биде во корист на барателите на информации, во смисла на брзо и ефикасно добивање повратна информација и одговори од страна на имателите на информации.

Б: ПОЛОЖБА НА НОВИНАРИТЕ ВО РЕДАКЦИИТЕ

- Продолжување на напорите на ССНМ, со поддршка на ЗНМ, во потпишувањето нови колективни договори со приватните медиуми.
- Спроведување кампањи и обуки, преку кои новинарите и медиумските работници би се запознале повеќе со своите основни работнички права.
- Да продолжи обезбедувањето правна помош и советодавни услуги на новинари и медиумски работници од страна на еснафските новинарски здруженија.
- Интензивирање на соработката и дијалогот со институциите во интерес на заштитата на работничките права.
- Обезбедување квалитетна програма за преквалификација и доквалификација на новинарите и медиумските работници за да бидат поконкурентни на пазарот на трудот.

В: ЗАЈАКНУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРИТЕ:

- Воспоставување посебни регистри за случаи на тужби против новинари, во рамки на основните граѓански и кривични судови, вклучувајќи го и ОЈО.
- Ефикасно имплементирање на законите за подобра безбедност на новинарите и медиумските работници.
- Континуиран процес во градењето на капацитетите на новинари, адвокати, судии и обвинители на теми поврзани со санкционирањето на нападите врз новинари и општо толкувањето на член 10 од ЕСЧП.
- Подобрување на соработката со новоизбраните претставници на Собранието на РСМ на теми поврзани со слободата на изразување и медиумските политики.
- Воведување протоколи и унапредување на внатрешните процедури во институциите, со цел превенирање на насилството кон новинарите и негово ефикасно санкционирање.
- Унапредување на соработката на ЗНМ со народниот правобранител.

IV Индекс на безбедноста на новинарите во Северна Македонија – 2024

Овој дел од извештајот графички го прикажува Индексот на безбедност на новинарите во 2024 година, во споредба со претходната 2023 година. За секоја од четирите димензии и за сите 19 индикатори, дадено е кратко објаснување за клучните промени што се случија во 2024 година.

Пошироко објаснување на податоците и промените што настанале за секој поединечен индикатор на Индексот може да се прочита во наративниот дел од извештајот:

Индикатори на Индексот за безбедност на новинарите	Наративен извештај
I. Правно и организациско опкружување	
Законските одредби поврзани со клеветата и нивната примена не создаваат застрашувачки ефекти врз новинарите и медиумите	A.6
Доверливоста на изворите на новинарите е загарантирана во законодавството и почитувана од властите	A.8
Другите закони се спроведуваат објективно и им овозможуваат на новинарите и на другите медиумски актери да работат слободно и безбедно	A.7
Новинарите се слободни да ја извршуваат својата професија и да основаат, да се здружуваат и да учествуваат во своите здруженија	A.9
Работната позиција на новинарите е стабилна и заштитена на работното место	Б.1
II. Превенција	
Новинарите и медиумските актери имаат пристап до непосредни и ефективни заштитни мерки кога се изложени на закани	В.1
Новинарите и другите медиумски актери (чии животи или физички интегритет се во реален и непосреден ризик) имаат пристап до специјални механизми за заштита/безбедност	В.2
Новинарките имаат пристап до законски мерки и механизми за поддршка кога се соочуваат со родово засновани закани, малтретирање и насилство	В.3
Воспоставена е практика на редовна јавна осуда на заканите и нападите врз новинари и медиуми	В.4
Полициските власти се сензитивни на прашањето за заштита на новинарите	В.5
III. Процес	
Специјализираните истражни единици и/или службеници имаат соодветна експертиза за истражување напади и насилство врз новинари	В.6
Истрагите за сериозни физички напади врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат ефикасно (независно, темелно и навремено)	В.7
Новинарите и другите медиумски актери се ефикасно заштитени од различни форми на малтретирање преку интернет	В.8
Истрагите за сите видови напади и насилство врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат транспарентно	В.9
Системите за собирање квалитетни статистички податоци се воспоставени од државните органи за да се спречи неказнивоста	В.10
IV. Вистинска безбедност	
Закани и малтретирање што не се однесуваат на физичката безбедност	В.11
Закани против животот и физичката безбедност на новинарите	В.12
Вистински напади	В.13
Закани и напади врз медиуми и новинарски здруженија	В.14

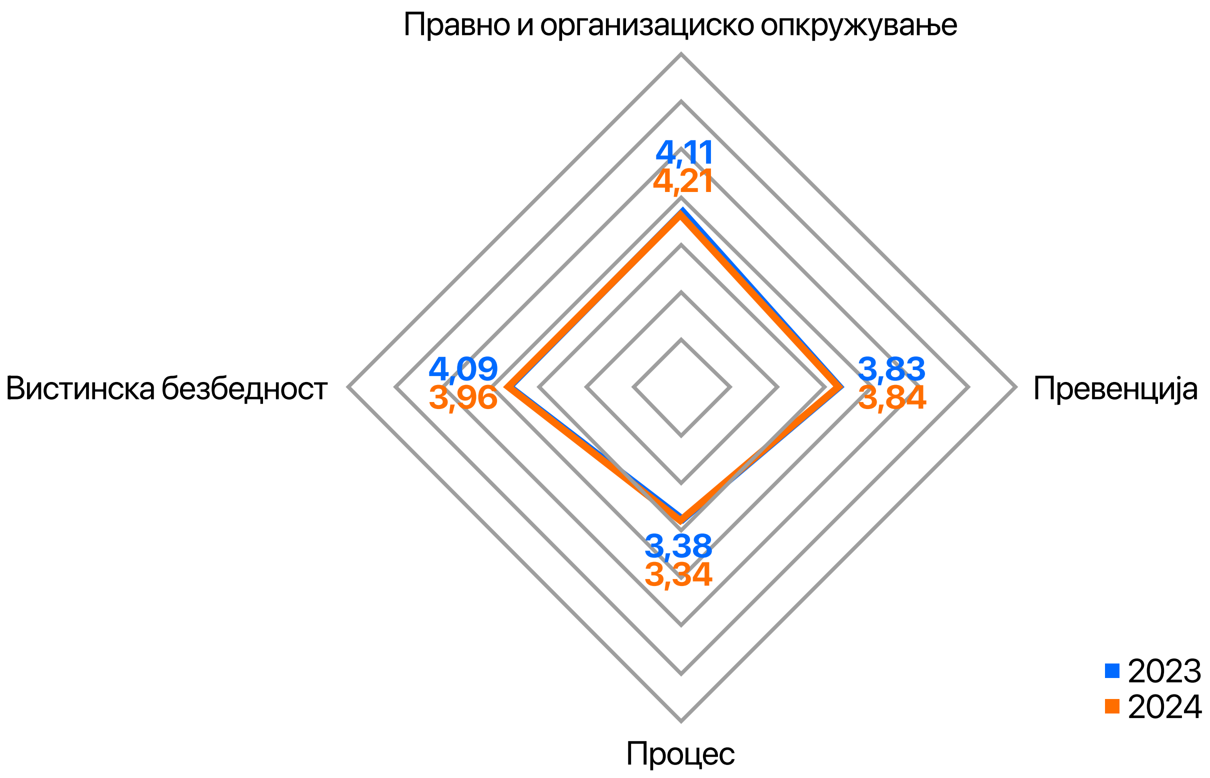

	2023	2024		Главни нови промени во секоја димензија
Правно и организациско опкружување	4.11	4.21	↓	Во 2024 година е забележано намалување на бројот на напади и притисоци врз новинари, но неказнивоста за претходните случаи и натаму претставува сериозен проблем во земјава. Медиумските реформи имаат бавна динамика, а државното рекламирање и SLAPP тужбите остануваат загрижувачки трендови. Иако не беа избрани нови членови на управните тела на ААВМУ и Програмскиот совет на МРТВ, кон крајот на годината беа поведени иницијативи за нивна промена, за кои се очекува да се гласа во Собранието на РСМ во 2025 година.
Превенција	3.83	3.84	—	Во 2024 година беше задржан умерен напредок во обезбедувањето побрз и поефикасен институционален одговор во случаи на закани и напади врз новинари. Назначувањето јавни обвинители во три апелациски подрачја со надлежност за следење вакви предмети, како и воспоставувањето посебна контакт линија за новинари и медиумски работници, придонесоа кон подобрување на пристапот до механизми за заштита.
Процес	3.38	3.34	↓	Во 2024 година беше одржана подобрената координација меѓу надлежните институции, почната во 2023 година, но, за жал, не резултираше со зголемена ефикасност во откривањето и процесирањето на напади врз новинари. Од четири регистрирани случаи на закани и напади, сите случаи сè уште се во истрага пред обвинителството. Тоа укажува на умерен регрес во институционалниот одговор, но потребна е понатамошна работа за обезбедување целосна правна разрешница и зајакнување на довербата кај медиумската заедница.
Вистинска безбедност	4.09	3.96	↓	Бројот на физички напади и закани кон новинари е намален споредбено со минатата година. Сепак, степенот на неказнивост за ваквиот тип напади сè уште е висок, поради тоа што значаен број случаи од минатите години сè уште не се истражени и завршени. Загрижува трендот на зголемување на онлајн-заканите кон новинарки во земјава.
Индекс на безбедност на новинарите	**3.91**	**3.85**	**↓**	

Правно и организациско опкружување

1.00 Ниту во законот, ниту во праксата, нема никаква заштита на работната позиција на новинарите, нивните извори и нивните организации, со што се создава екстремен „ефект на заплашување“

2.00

3.00

4.00 ↑↓

5.00

6.00

7.00 И во законот и во праксата постои највисок степен на заштита на работната позиција на новинарите, нивните извори и нивните организации.

ИНДИКАТОР 1.1

— ЗАКОНСКИТЕ ОДРЕДБИ ПОВРЗАНИ СО КЛЕВЕТАТА И НИВНАТА ПРИМЕНА НЕ СОЗДАВААТ ЗАСТРАШУВАЧКИ ЕФЕКТИ ВРЗ НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМИТЕ

Резултат за 2023: 4.22 / Резултат за 2024: 4.40

Општата оценка за овој индикатор во 2024 година е малку подобра, во споредба со претходната, првенствено поради трендот на намалувањето на бројот на тужби за клевета или навреда против новинари и медиуми. Сепак, новинарите и оваа година не го оценуваат Законот за граѓанска одговорност за клевета и навреда како рестриктивен за нивната работа.

ИНДИКАТОР 1.2

— ДОВЕРЛИВОСТА НА ИЗВОРИТЕ НА НОВИНАРИТЕ Е ЗАГАРАНТИРАНА ВО ЗАКОНОДАВСТВОТО И ПОЧИТУВАНА ОД ВЛАСТИТЕ

Резултат за 2023: 4.83 / Резултат за 2024: 4.89

Споредбено со изминатата година, во 2024 година има мало подобрување кај овој индикатор поради зајакнатите механизми на заштита на новинарските извори – законските гаранции во поглед на заштитеното пријавување, правата на укажувачите, како и поефикасното постапување на институциите во врска со заштитеното пријавување и обезбедувањето заштита на укажувачите. Новинарите што работат на истражувачки теми поврзани со корупција или криминал, генерално се чувствуваат слободни во контактирањето со изворите на информации. Сепак, иако укажувачите (како важна група новинарски извори) се законски и институционално подобро заштитени, само мал број, на своја иницијатива, пријавуваат случаи кај надлежните институции или кај новинарите.

ИНДИКАТОР 1.3

— ДРУГИТЕ ЗАКОНИ СЕ СПРОВЕДУВААТ ОБЈЕКТИВНО И ИМ ОВОЗМОЖУВААТ НА НОВИНАРИТЕ И НА ДРУГИТЕ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ ДА РАБОТАТ СЛОБОДНО И БЕЗБЕДНО

Резултат за 2023: 4.02 / Резултат за 2024: 4.08

Состојбата, во поглед на овој индикатор, е речиси непроменета во споредба со 2023 година бидејќи државата сè уште не презела активности за воведување законска заштита од т.н. незасновани тужби против новинари и медиуми со цел финансиски да се исцрпат (SLAPP тужби). Таква пракса е регистрирана во земјава со неколку случаи, кои јасно укажуваат дека станува збор за обид на моќници да извршат притисок врз новинари. Споредено со 2023 година, во 2024 година е зголемен бројот на ваквите SLAPP тужби кон новинари и медиумски работници. Од друга страна, минималното подобрување

се однесува на проактивноста на ЗНМ, каде што иницира конструктивни предлози до Министерството за правда и до Владата на Република Северна Македонија за потребата од создавање анти СЛАПП механизми во земјава на што се наиде на позитивна политичка волја и уверување дека иницијативите ќе се преточат во законско правни реформи, во согласност со европските стандарди.

ИНДИКАТОР 1.4

— НОВИНАРИТЕ СЕ СЛОБОДНИ ДА ЈА ИЗВРШУВААТ СВОЈАТА ПРОФЕСИЈА И ДА ОСНОВААТ, ДА СЕ ЗДРУЖУВААТ И ДА УЧЕСТВУВААТ ВО СВОИТЕ ЗДРУЖЕНИЈА

Резултат за 2023: 4.19 / Резултат за 2024: 4.38

Во 2024 година, состојбата во поглед на слободното вршење на новинарската професија е малку подобрена, во споредба со претходната година, пред сè поради фактот што свесноста кај новинарската фела и солидарноста се зголемени, а зголемен е и бројот на членови во здруженијата и синдикатот. Активни се две професионални здруженија, но и натаму е важно да се работи на нивната одржливост. Во 2024 година немаше регистрирано сериозни притисоци врз здруженијата, но постои отпор кај сопственици или менаџери на приватни медиуми, новинарите да се зачленуваат во новинарскиот синдикат и да основаат синдикални организации.

ИНДИКАТОР 1.5

— РАБОТНАТА ПОЗИЦИЈА НА НОВИНАРИТЕ Е СТАБИЛНА И ЗАШТИТЕНА НА РАБОТНОТО МЕСТО

Резултат за 2023: 3.29 / Резултат за 2024: 3.29

Состојбата со работничките права и работниот статус на новинарите и во 2024 година не се подобри. Постојат случаи на новинари во приватните медиуми, каде што имаат потпишано краткорочни договори за работа, односно договори на определено време, работат прекувремено или нивните примања се ниски и нередовни. Новинарите во приватните медиуми се плашат да поведуваат судски постапки за мобинг или непочитување на работните права и да се здружуваат синдикално.
Во јавниот радиодифузен сервис, состојбата е нешто подобра, новинарите имаат колективен договор, кој ги подобрува условите за работа, а постои и синдикална организација со репрезентативен број на членови.

II

Превенција

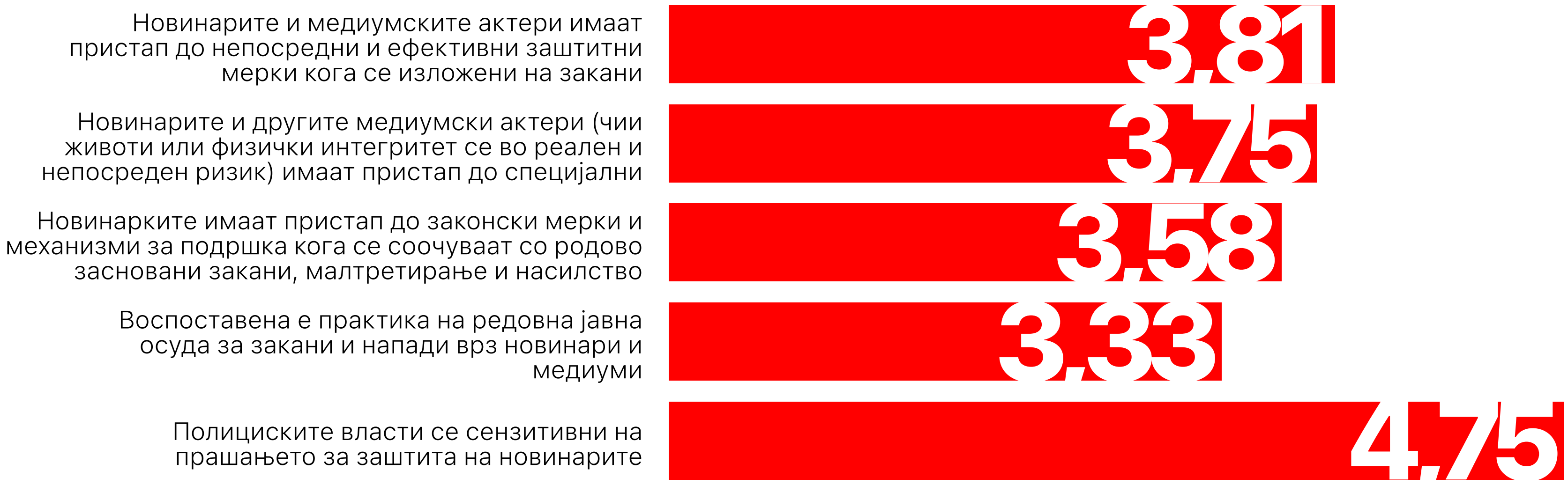

1.00 Не постојат институционални механизми за непосредна заштита на новинарите во случаи на закани и напади. Функционери поттикнуваат напади врз новинари, а полицијата се однесува крајно грубо кон новинарите.

2.00

3.00

4.00 ↑↓

5.00

6.00

7.00 Воспоставени се сите институционални механизми за непосредна заштита на новинарите во случај на напад, функционерите јасно и систематски ги обесхрабруваат нападите врз новинарите, а полицијата ги третира новинарите со почит.

ИНДИКАТОР 2.1

— НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМСКИТЕ АКТЕРИ ИМААТ ПРИСТАП ДО НЕПОСРЕДНИ И ЕФЕКТИВНИ ЗАШТИТНИ МЕРКИ КОГА СЕ ИЗЛОЖЕНИ НА ЗАКАНИ

Резултат за 2023: 3.83 / Резултат за 2024: 3.81

Во текот на 2024 година, состојбата остана непроменета, односно има благо намалување во поглед на пристапот на новинарите до брзи и ефективни мерки за заштита во случаи на закани и напади. Покрај назначениот посебен обвинител при Основното јавно обвинителство, надлежен да го следи постапувањето во предметите во кои се нападнати новинари, зголемена е надлежноста на уште три обвинители во уште три апелациски подрачја, а отворена е и посебна линија на која можат да се јават новинарите. Од регистрираните четири напади врз новинари, само еден е во судска постапка, а останатите четири сè уште се во обвинителна постапка.

ИНДИКАТОР 2.2

— НОВИНАРИТЕ И ДРУГИТЕ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ (ЧИИ ЖИВОТИ ИЛИ ФИЗИЧКИ ИНТЕГРИТЕТ СЕ ВО РЕАЛЕН И НЕПОСРЕДЕН РИЗИК) ИМААТ ПРИСТАП ДО СПЕЦИЈАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАШТИТА/ БЕЗБЕДНОСТ

Резултат за 2023: 3.45 / Резултат за 2024: 3.75

Немаше големи промени во поглед на пристапот на новинарите до мерки за физичка заштита, во случаи на сериозни закани по нивната безбедност во текот на 2024 година. Постојат одредби во Законот за кривична постапка со кои се гарантираат посебни мерки на заштита на новинарите, но постапката за проценка на ризикот не е доволно јасно дефинирана, па оттаму не се знае и колку е практично применлива. Мерките на претпазливост се предлагаат од јавен обвинител, а ги определува судија во претходна постапка, врз основа на оценка за сериозноста на ситуацијата, видот на кривичното дело, опасноста за жртвата и др.

ИНДИКАТОР 2.3

— НОВИНАРКИТЕ ИМААТ ПРИСТАП ДО ЗАКОНСКИ МЕРКИ И МЕХАНИЗМИ ЗА ПОДДРШКА, КОГА СЕ СООЧУВААТ СО РОДОВО ЗАСНОВАНИ ЗАКАНИ, МАЛТРЕТИРАЊЕ И НАСИЛСТВО

Резултат за 2023: 3.60 / Резултат за 2024: 3.58

Во 2024 година, состојбата во поглед на овој индикатор не беше подобрена споредбено со изминатите години. И покрај мерките вградени во Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, воспоставениот механизам за бесплатна правна помош при Министерството за правда речиси воопшто не се користи за поддршка на жртви на родово засновани напади и насилство, вклучувајќи ги и новинарките. Според

практиката на ЗНМ, новинарките што се соочуваат со вознемирување, напади или закани врз родова основа, обично ги пријавуваат овие инциденти во МВР или директно во ЗНМ. Поради тоа, ЗНМ продолжува да води сопствен регистар на напади врз новинари и новинарки. Во 2024 година, забележани се само неколку случаи на напади врз новинарки, но се претпоставува дека реалниот број е поголем, бидејќи новинарките не ги пријавуваат сите инциденти. Дополнително, новинарките што се соочуваат со дискриминација на работното место, можат да се обратат и до Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Сепак, според информациите на ЗНМ, во 2024 година немало пријави од новинарки до ова тело.

ИНДИКАТОР 2.4

— ВОСПОСТАВЕНА Е ПРАКТИКА НА РЕДОВНА ЈАВНА ОСУДА НА ЗАКАНИТЕ И НАПАДИТЕ ВРЗ НОВИНАРИ И МЕДИУМИ

Резултат за 2023: 3.46 / Резултат за 2024: 3.33

Има мало влошување на состојбата во поглед на овој индикатор, споредено со минатата година, бидејќи беа регистрирани мал број примери на вербални напади врз новинари од страна на носители на јавни функции. Инаку, генералната оценка е дека во минатите години е воспоставена пракса на јавна осуда на нападите врз новинарите. Овие случаи покажуваат дека сè уште постојат предизвици во поглед на однесувањето и комуникацијата на јавните функционери со новинарите и медиумите.

ИНДИКАТОР 2.5

— ПОЛИЦИСКИТЕ ВЛАСТИ СЕ СЕНЗИТИВНИ НА ПРАШАЊЕТО ЗА ЗАШТИТАТА НА НОВИНАРИТЕ

Резултат за 2023: 4.79 / Резултат за 2024: 4.75

Во поглед на однесувањето на полицијата кон новинарите, немаше големи промени. Во текот на 2024 година, полицијата покажа коректно однесување кон новинарите и медиумите во различни ситуации. Тоа е резултат на низа заеднички активности на ЗНМ и полициските власти во текот на минатите години: ЗНМ, во соработка со МВР, изготви Протокол за безбедност во онлајн-просторот за новинарките. Во контекст на таа соработка, беа објавени и неколку прирачници, наменети и за новинари, и за полициски службеници. И покрај напредокот, сè уште постои простор за подобрување на односот на полицијата кон новинарите, особено при известувањето од терен, каде што новинарите и медиумските работници се повеќе изложени на ризици. Потребно е континуирано обучување на полициските службеници за слободата на медиумите и значењето на безбедноста на новинарите, како и навремено санкционирање на сите случаи на прекумерна употреба на сила или оневозможување на работата на новинарите. Дополнително, во текот на 2024 година, беше воспоставен систем за редовна комуникација меѓу ЗНМ и Министерството за внатрешни работи, што овозможи навремено постапување во случаи на закани или напади врз новинари.

III

Процес

Специјализираните истражни единици и/или службеници се опремени со соодветна експертиза за истражување напади и насилство врз новинари	3,42
Истрагите за сериозни физички напади врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат ефикасно (независно, темелно и навремено)	3,48
Новинарите и други медиумски актери се ефикасно заштитени од разни форми на малтретирање преку Интернет	3,37
Истрагите за сите видови напади и насилство врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат транспарентно	3,10
Системите за собирање квалитетни статистички податоци се воспоставени од државните органи за да се спречи неказнивоста	3,33

1.00 Институциите не ги истражуваат и не ги санкционираат нападите врз новинари, вклучително и онлајн-малтретирањето, заканите по животот и физичката безбедност на новинарите и физичките напади врз новинари и медиуми.

2.00

3.00 ↑

4.00 ↓

5.00

6.00

7.00 Институциите се целосно ефикасни и транспарентни во истрагите и санкционирањето на нападите врз новинари, вклучително и онлајн-малтретирањето, заканите против животната и физичката безбедност на новинарите и физичките напади врз новинари и медиуми.

ИНДИКАТОР 3.1

— СПЕЦИЈАЛИЗИРАНИТЕ ИСТРАЖНИ ЕДИНИЦИ И/ИЛИ СЛУЖБЕНИЦИ ИМААТ СООДВЕТНА ЕКСПЕРТИЗА ЗА ИСТРАЖУВАЊЕ НАПАДИ И НАСИЛСТВО ВРЗ НОВИНАРИ

Резултат за 2023: 3.43 / Резултат за 2024: 3.42

Во 2024 година, состојбата во поглед на овој индикатор речиси и да не беше променета. Сè уште не се усвоени посебни упатства што можат да помогнат за поефикасно водење на истрагите. Позитивна промена е назначувањето уште три нови обвинители, во другите три апелациони подрачја, освен скопското, кои ќе го следат постапувањето во предметите во кои се нападнати новинари. Меѓутоа, јавните обвинители сè уште се мошне инертни во поглед на отпочнувањето на постапките.

ИНДИКАТОР 3.2

— ИСТРАГИТЕ ЗА СЕРИОЗНИ ФИЗИЧКИ НАПАДИ ВРЗ НОВИНАРИ И ДРУГИ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ СЕ СПРОВЕДУВААТ ЕФИКАСНО (НЕЗАВИСНО, ТЕМЕЛНО И НАВРЕМЕНО)

Резултат за 2023: 3.48 / Резултат за 2024: 3.48

Иако неказнивоста сè уште е голем проблем, перцепцијата е дека има мало назадување во 2023 година, споредено со минатите години, пред сè поради проблемот со бавните и неефикасни истраги, а за одделни напади врз новинари во изминатите десет години и воопшто не се покренати обвиненија.

ИНДИКАТОР 3.3

— НОВИНАРИТЕ И ДРУГИТЕ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ СЕ ЕФИКАСНО ЗАШТИТЕНИ ОД РАЗЛИЧНИ ФОРМИ НА МАЛТРЕТИРАЊЕ ПРЕКУ ИНТЕРНЕТ

Резултат за 2023: 3.51 / Резултат за 2024: 3.37

Во текот на 2024 година е забележано мало подобрување во заштитата на новинарите од онлајн-закани, од причина што надлежните институции (конкретно МВР) реагираа навремено да се пронајдат лицата што упатија на новинари сериозни закани по животот преку социјалната мрежа Фејсбук. Во 2024 година се водат три предмети во Основното јавно обвинителство за три случаи на напади и закани упатени онлајн, кои сè уште се во обвинителна постапка, додека, пак, за еден случај се води судска постапка.

ИНДИКАТОР 3.4

— ИСТРАГИТЕ ЗА СИТЕ ВИДОВИ НАПАДИ И НАСИЛСТВО ВРЗ НОВИНАРИ И ДРУГИ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ СЕ СПРОВЕДУВААТ ТРАНСПАРЕНТНО

Резултат за 2023: 3.10 / Резултат за 2024: 3.10

Во поглед на транспарентноста на судските постапки во кои странки се новинари, состојбата е речиси иста како и во претходната година. Основниот граѓански и Кривичниот суд во Скопје не даваат детални информации за судските постапки за нападите врз новинари. Судовите немаат практика да ја информираат јавноста за постапките поврзани со нападите врз новинари и медиуми. Постојниот информациски систем не дава можност за прецизно пребарување на минатите и тековните постапки во кои странките се новинари. Иако соработката на ЗНМ со надлежните институции е добра, сепак оваа состојба укажува на потреба од поголема транспарентност и ефикасност во постапувањето на надлежните институции, со цел да се обезбеди соодветна заштита на новинарите и да се намали неказнивоста за нападите врз нив.

ИНДИКАТОР 3.5

— СИСТЕМИТЕ ЗА СОБИРАЊЕ КВАЛИТЕТНИ СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ СЕ ВОСПОСТАВЕНИ ОД ДРЖАВНИТЕ ОРГАНИ ЗА ДА СЕ СПРЕЧИ НЕКАЗНИВОСТА

Резултат за 2023: 3.40 / Резултат за 2024: 3.33

Во поглед на овој индикатор, состојбата е речиси идентична со благо намалување во споредба со 2023 година. Судовите и надлежните институции, и покрај иницијативите на ЗНМ, сè уште немаат воспоставено квалитетни статистички системи, врз основа на кои можат да доставуваат прецизни податоци за сите судски постапки, во кои странки се новинари или медиуми. Ниту граѓанскиот, ниту кривичниот суд во Скопје не се во можност да дадат детални информации во врска со предметите, во кои новинарите се јавуваат како странки во постапките. Оваа состојба ја наметнува потребата од подобрување на статистичките системи и во Министерството за внатрешни работи и во правосудните институции, со цел да се обезбеди ефикасна заштита на новинарите и медиумските работници и да се спречи неказнивоста за нападите врз нив.

IV

Вистинска безбедност

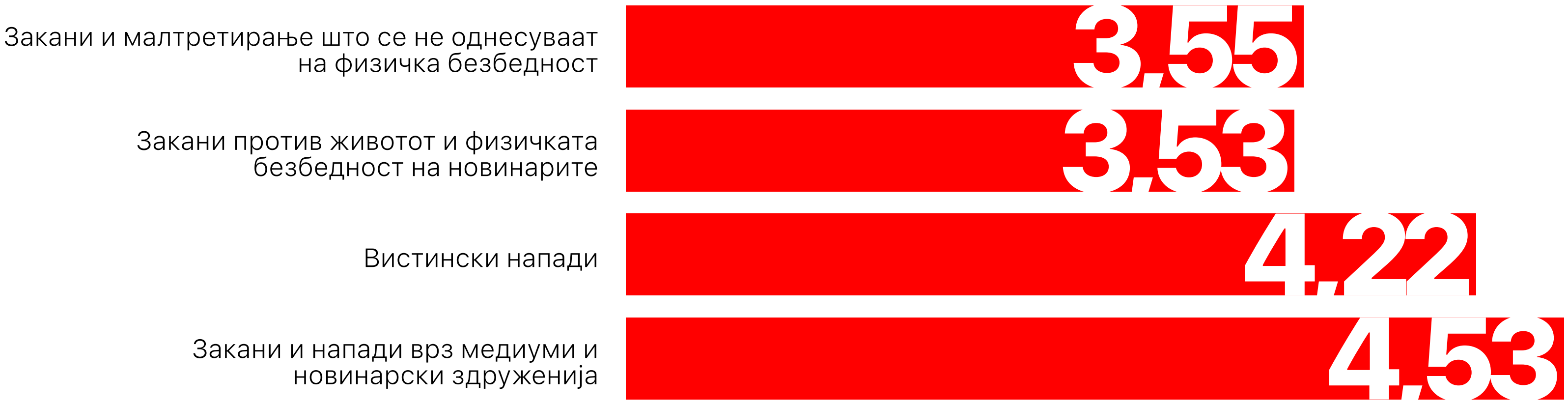

1.00 Има тешки случаи на закани и реални напади врз новинари и медиумски организации, вклучувајќи и убиства.
2.00
3.00
4.00 ↑
5.00 ↓
6.00
7.00 Нема случаи на реални напади, нема закани по животите и физичката безбедност на новинарите, ниту, пак, има други закани и малтретирање на новинарите и медиумите.

ИНДИКАТОР 4.1

— ЗАКАНИ И МАЛТРЕТИРАЊЕ ШТО НЕ СЕ ОДНЕСУВААТ НА ФИЗИЧКАТА БЕЗБЕДНОСТ

Резултат за 2023: 3.80 / Резултат за 2024: 3.55

Иако во 2023 година имаше мало подобрување, во поглед на бројот на напади од оваа категорија, сепак степенот на неказнивост за ваквиот тип напади сè уште е висок во земјава и затоа во 2024 година има мало назадување. За разлика од 2020 година и од 2021 година, кога ЗНМ регистрираше седум, односно три напади од ваков тип, во 2022 и во 2023 година се регистрирани по два напади врз новинари, односно еден ваков напад во 2024 година. Меѓутоа, од тринаесетте напади што се случија во изминатите четири години, вклучувајќи ја и 2020 година, за жал само два случаи имаат судска разрешница.

ИНДИКАТОР 4.2

— ЗАКАНИ ПРОТИВ ЖИВОТОТ И ФИЗИЧКАТА БЕЗБЕДНОСТ НА НОВИНАРИТЕ

Резултат за 2023: 3.67 / Резултат за 2024: 3.53

Кај овој индикатор има мало влошување на состојбата, пред сè поради неефикасното санкционирање на заканите што се случија во претходните години. Во споредба со 2022 година, кога ЗНМ имаше забележано само две закани, во 2023 година е забележана само една закана по животот и безбедноста на новинарот Огнен Јанески, и овој случај сè уште е пред јавното обвинителство. Во 2024 година, сериозниот случај на закани и поттикнување говор на омраза против новинарката Лепа Џундева од ТВ 24 доби драматичен пресврт кога, по објавата на дел од нејзиното интервју со грчкиот пратеник Сиригос, почна масовна кампања против неа на социјалните мрежи. Објавата на ТВ водителот Богдан Илиевски, кој го сподели извадокот од интервјуто, отворено поттикна говор на омраза и закани по животот на новинарката, а тоа беше само почеток на серија инциденти. На социјалните мрежи беа споделени лавина коментари во кои новинарката беше оцрнувана, навредувана, напаѓана, а дел од коментарите содржеа дури и закани, кои директно се однесуваа на нејзиниот живот. Кампањата продолжи да се шири преку различни онлајн-медиуми, кои го реобјавуваа извадокот од интервјуто, продлабочувајќи ја кампањата и поттикнувајќи нови напади врз новинарката. Во врска со овој случај, ЗНМ поднесе барање до Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика при МВР, со цел да се расветли случајот и да се заштити безбедноста на новинарката.

ИНДИКАТОР 4.3

— ВИСТИНСКИ НАПАДИ

Резултат за 2023: 4.36 / Резултат за 2024: 4.22

Споредбено со 2023 година, беа забележани два случаи на физички напади кон новинари и медиумски работници. Исто така и во 2024 година се забележани два случаи од ваков тип. За овие случаи, надлежните органи постапија релативно ефикасно и брзо. Едниот случај, поврзан со новинарот Фуркан Салиу, сѐ уште е пред обвинителството, додека вториот случај, поврзан со палењето на патничкото моторно возило на новинарот и уредник Благој Серсемов, е сѐ уште во истражна постапка.

ИНДИКАТОР 4.4

— ЗАКАНИ И НАПАДИ ВРЗ МЕДИУМИ И НОВИНАРСКИ ЗДРУЖЕНИЈА

Резултат за 2023: 4.53 / Резултат за 2024: 4.53

ЗНМ, во 2024 година не регистрираше напади од ваков тип. Споредено со минатите години, за овој индикатор, оценката останува непроменета.

Оригинален наслов
Северна Македонија
Индикатори за степенот на
слободата на медиумите и Индекс на
безбедноста на новинарите 2024.

Издавач
Здружение на новинарите на
Македонија (ЗНМ) Скопје, 2025.

ЗДРУЖЕНИЕ
НА НОВИНАРИТЕ
НА МАКЕДОНИЈА

Автори
Милан Спировски
Верче Тодоровска-Костовска

Рецензенти на извештајот
Марина Тунева
Иван Брешковски

Лектура
Маја Катарова Апостолова

Фотографија на насловната страница
Андрија Вукелиќ

Дизајн
comma.rs

Оваа публикација е произведена со
финансиска поддршка на Европската
Унија. Нејзината содржина е единствена
одговорност на авторот и не ги одразува
нужно ставовите на Европската Унија.